

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

[ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ—ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΑ—ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗ]

ΔΑΝΕΙΟΝ ΤΩΝ 60 ΕΚΑΤΟΜΜΥΡΙΩΝ

ΦΡΑΓΚΩΝ,

Ἡ μεταξὺ τῶν ἐθνῶν διὰ τὴν καθολικὴν τῆς ἀνθρωπότητος προαγωγὴν ὑφισταμένη ἀλληλεγγύη ἔχει πολλὰς ὀψεις, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ ἀφορῶσα τὴν οἰκονομικὴν συνδρομὴν λαῶν εὐτυχοῦντων πρὸς ἑτέρους μαστιζομένους ὑπὸ τῆς συμφορᾶς φαίνεται μοι ἀξία μελέτης ἰδιαιτέρας. Ἡ ἔποψις αὕτη δὲν ἀνήκει εἰς τὸν ἀρχαῖον πολιτισμόν. Εἶναι μᾶλλον προῖόν τῆς ἐκχριστιανικώσεως, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ δικαίου τῶν ἐθνῶν, ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ὁποίου εὐρίσκομεν σελίδας ἀληθῶς ἐπισημοτάτας. «Αἱ συμφοραὶ, λέγει ὁ Vattel τῆς Πορτογαλλίας ἐχορήγησαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν εὐκαιρίαν νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ καθήκοντα τῆς φιλανθρωπίας διὰ τῆς γενναιότητος ἐκείνης, ἣτις χαρακτηρίζει τὰ μεγάλα ἀληθῶς ἔθνη. Μόλις ἔμαθε τὸ Ἀγγλικὸν Κοινοβούλιον τὴν εἰδησιν τῆς καταστροφῆς τῆς Λισσαβῶνος, καὶ εὐθὺς ἐψήφισε 100 000 λίρ. στερλ. διὰ τὴν ἀνακούφισιν τοῦ ἀτυχήσαντος λαοῦ· ὁ βασιλεὺς προσέθηκε σημαντικὰς ποσότητας πλοῖα δὲ κομίζοντα τροφὰς καὶ ἄλλα ἐφόδια ἔσπευσαν νὰ πείσωσι τοὺς Πορτογάλλους, ὅτι αἱ θρησκευτικαὶ διαφοραὶ οὐδεμίαν ἔχουσιν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν εἰδότην τί ὀφείλεται εἰς τὴν ἀνθρωπότητα.»

Ἐν γένει ἡ διεύθυνσις τῆς διεθνοῦς ταύτης συμπαθείας δύναται νὰ ἀποτελέσῃ ἰδιαιτέρον τῆς οἰκονομικῆς ἱστορίας

κλάδον, ἐκ τοῦ ὁποίου νῦν θέλω πραγματευθῆ μόνον τὴν περὶ τὸ δάνειον τῶν 60 ἑκατομμυρίων φράγκων. Ἑλληνικὴν ἀπλῶς ἔποψιν. Ὁ ἡμέτερος τόπος ἦτο ἐξηντλημένος ἐκ τοῦ μακροῦ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος, αἱ ἀτομικαὶ συνδρομαὶ καὶ τῶν φιλελληνικῶν συλλόγων αἱ ἐνέργειαι εἶχον φθάσει τὸ φυσικὸν τῆς καταπονήσεως αὐτῶν τέλος, ὅτε ἐτέθη τὸ ἐξῆς δίλημμα εἰς τὴν ὑπαρξίν αὐτῆς τῆς Ἑλλάδος: Ἐπρεπε ἄρα γε νὰ ναυαγήσῃ ἐνώπιον τοῦ λιμένος ἢ ὑπῆρχεν εἰς τὸ στόμιον αὐτοῦ ἱκανὴ πρὸς σωτηρίαν τῆς οἰκονομικῆς δύνამις;

Ὅλαι τοιοῦτοτρόπως αἱ προσδοκίαι ἐτράπησαν πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς ἐξωτερικῆς πίστεως, τὴν ὁποίαν ἠνέωξαν μὲν τὰ δύο πρῶτα δάνεια τοῦ 1824 καὶ 1825, διέφθειραν ὅμως αἱ περὶ τὴν χρῆσιν αὐτῶν ἀτυχίαι καὶ περὶ τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῶν ἀνικανότητες. Ἡδὴ ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου 1827 ἢ ἐν Τροιζήνι Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐψήφισεν ἐπὶ νέα ὑποθήκη τῆς ἐθνικῆς γῆς τρίτον δάνειον 5 000 000 πραγματικῶν διστηλών, ἀναθέσασα τὴν διαπραγματεύσιν αὐτοῦ εἰς τὸν Κυβερνήτην «μὲ τὰς συμφωνίας ἐκεῖνας (τῷ ἔγραφεν) ὁποῦ σὰς ὑπαγορεύσει ὁ πατριωτισμὸς σας καὶ ὅθεν τὸ κρίνετε συμφερότερον διὰ νὰ πληρώσητε ἐξ αὐτοῦ καὶ τοὺς τόκους τῶν δύο προλαβόντων δανείων.» Ἀλλὰ, καθὼς ἔγραφεν ὁ φιλέλληνας Βιακνιερὲ πρὸς τὴν Συνέλευσιν, «ἢ πίστις τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἰγγλῖα διετέλει εἰς τοσοῦτον ὀδυνηρὰν κατάστασιν, ὥστε οὐδὲ λειπτὸν ἐκεῖθεν ἠδύνατο νὰ προμηθευθῆ,» καὶ «δὲν ὑπῆρχεν ἐλαχίστη ἐλπίς εἰς ἐπιτυχίαν τρίτου δανείου», ἐνόσω τὰ χρηματιστικὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος διετέλουσαν ὑπὸ τὸ αὐτὸ σύστημα.

ὑπὸ τοιοῦτους τῆς ἐθνικῆς πίστεως ὄρους ἢ ἀνατεθεῖσα τῷ Κυβερνήτῃ ἐντολὴ ἀπέδαινε δυσχερεστάτη. Διὰ τοῦτο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀπέβλεψεν οὗτος εἰς τὴν πιστωτικὴν προστασίαν τῶν συντελεσασῶν τὴν Ἑλληνικὴν ἀνεξαρτησίαν δυνάμεων, ὡς εἰς ἀναγκαῖον ταύτης συμπλήρωμα. Ἡδὴ ἀπὸ τῆς 12 Σεπτεμβρίου 1827, πρὶν ἔτι ἔλθῃ ἐν Ἑλλάδι ὁ Κυβερνήτης, ἐν Λονδίνῳ εὐρισκόμενος, ὑπέβαλε πρὸς τὰς

δυνάμεις ὑπόμνημα, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐξετίθετο ἡ ἰδέα αὕτη ὡς ἐξῆς: Κεφαλαιοῦχοι μεγίστης σημασίας εἶναι πρόθυμοι νὰ δανείσωσι τὴν Ἑλλάδα 1 ἑκατομ. λιρ. στερλ. ἐπὶ ἐκπτώσει 20 ἢ 15 τοῖς | ἐπὶ τῆς ὀνοματικῆς τῶν ὁμολογιῶν ἀξίας καὶ τόκῳ 5 τοῖς | ἀπαιτοῦσιν ὅμως ἵνα ἢ Ἀγγλία, Γαλλία, καὶ Ρωσσία ἐγγυηθῶσι τοὺς τόκους καὶ τὸ χρεωλύσιον τοῦ δανείου τούτου. Δίδουσαι τὴν ἐγγύησιν ταύτην αἱ Δυνάμεις θὰ ἀναλάβωσι τὴν ὑποχρέωσιν, ἵνα καταβάλλῃ ἐκάστη ἐνιαυσίως 20 000 λιρ. στερλ. διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῶν τόκων καὶ τοῦ ἐξ ἑνὸς τοῖς | χρεωλυσίου. Δὲν ἀπαιτεῖται νὰ καταβάλλωνται εἰς νόμισμα αἱ 20 000 λιρ. στερλ. ἐφ' ὅσον οἱ κεφαλαιοῦχοι ἀναλαμβάνουσιν εἰς ἑαυτοὺς τὴν ἐργασίαν ταύτην ἀντὶ ἐγγραφῆς αὐτῶν ἐν τοῖς μεγάλοις βιβλίοις τῶν Δυνάμεων ὡς ἴσης ποσότητος δανειστῶν. Τὸ κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον ἠθέλε τεθῆ ἐντεῦθεν εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Ἑλλάδος, θὰ ἐχρησίμευεν ἀφ' ἑνὸς εἰς τὴν ἀπόσβεσιν τῶν δύο τοῦ Λονδίνου δανείων, καὶ ἀφ' ἑτέρου ὡς τὸ μόνον μέσον εἰς τακτοποίησιν τοῦ συστήματος τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης καὶ τῆς ἐξεγέρσεως τῶν οἰκονομικῶν τῆς χώρας πόρων. Ἡ διάρκεια τῆς ἐγγυήσεως ταύτης θὰ ἦτο ὀλιγοχρόνιος· θὰ ἐξετείνετο δὲ μέχρι τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἢ Ἑλλὰς, ἀνορθοῦσα τὴν πίστιν αὐτῆς καὶ χρησιμοποιοῦσα τὰ σημαντικὰ πλούτη, τὰ ὁποῖα περικλείει τὸ ἔδαφός της, ἠθέλεν εὖρει εὐκόλως νέον τι δάνειον, τὸ ὁποῖον θὰ ἐξώφλει τὰς ὑποχρεώσεις της πρὸς τὰς ἐγγυητρίας δυνάμεις καθὼς καὶ τὸ κύριον αὐτὸ δάνειον.

Ἀπασα ἢ διπλωματικὴ διεύθυνσις τῆς πολιτικῆς τοῦ Κυβερνήτου ὑπῆρξεν ἔκτοτε σταθερὰ συνέπεια τῆς οἰκονομικῆς ταύτης ἀρχῆς. Ἐν τοῖς δυοῖ ὑπομνήμασι τῆς 30 Ὀκτωβρίου 1828 διατυποῦται ἡ ἐξῆς μέθοδος: Αἱ δυνάμεις τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσσίας νὰ καταθέτωσιν, ἐπὶ δέκα ἔτη, 3 ἑκατομ. φρ. ἐνιαυσίως παρὰ τῆ Γαλλικῆς Τραπεζῆς πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς πληρωμῆς τοῦ μερίσματος τοῦ δανείου, τὸ ὁποῖον τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος μέλλει νὰ συμφωνήσῃ, μετὰ τῶν ὑποληπτικωτέρων τραπεζιτῶν τῆς Εὐρώπης

καί ἐπὶ τοῖς συμφερωτέραις ὁροῖς, εἰς κεφάλαιον «τῶν ὧν οὐκ ἄνευ ἐξήκοντα περίπου ἑκατομμυρ. φράγκ.» Καθὼς δὲ ἔγραφε τὸ Πανελλήνιον τῆ 7 Νοεμβρίου 1828 διὰ τῆς προμνησθείσης τῶν τριῶν ἑκατομ. φρ. καταθέσεως «καὶ ὑψηλαὶ Συμμαχικαὶ Δυνάμεις ἐνῶ ἐξ ἑνὸς μέρους ἀποφασίζουσιν εἰς τὰ πεφωτισμένα καὶ φιλάνθρωπα συμβούλια των τὴν σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος, ἤθελαν στερεώσαι συγχρόνως τὰ πρῶτα θεμέλια τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματός της. Ἐὰν ἐκ τῆς προκαταβολῆς τῶν τριῶν μιλλιουνίων ἐξαιρέσωμεν κατ' ἔτος 250 χιλ. φρ. δι' ἔκπτωσιν κεφαλαίου, τὸ δάνειον τοῦτο μὲ τόκον 5 τοῖς % καὶ συμφωνούμενον ἀνὰ 90 τοῖς % φέρει 49 500 000 φρ.» Ἐν γένει ἡ ἰδέα ἔχει τι στερεότυπον· ὅταν δὲ οἱ Πρέσβεις τῶν Δυνάμεων ἐπέστρεφον ἐκ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὰς Αὐλὰς αὐτῶν, ὁ Κυβερνήτης, ἀπαντῶν πρὸς φιλοφρονησάτην αὐτῶν διακοίνωσιν, ἔγραψεν ἑκάστῳ (3 Δεκεμβρίου 1828) «οἱ ἀγῶνες τῆς Κυβερνήσεως ἠθέλον ἐτοιμότερον λάβει εὐτυχῆ ἐκβασιν, ἂν ἡ ἐξοχότητάς σας καὶ οἱ συνάδελφοί της ἠθέλανε μεσιτεύσει παρά τοῖς Σεβαστοῖς εὐεργέταις τῆς Ἑλλάδος, ὥστε νὰ ἀσφαλίσθωσιν εἰς αὐτὴν τὰ στοιχεῖα τῆς χρηματικῆς πίστεως, ἀποφασισμένα νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς βᾶσις εἰς τὸ οἰκονομικὸν τῆς σύστημα, χωρὶς τοῦ ὁποίου πᾶς κοινωνικὸς δεσμὸς εἶναι βραδύς καὶ χαλεπός, διὰ νὰ μὴν εἶπω καὶ ἀδύνατος.»

Τὸ πρῶτον ἀποτέλεσμα τῆς ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐργασίας τοῦ Κυβερνήτου ἀναφαίνεται ἰδίως ἐκ τῶν σχέσεων αὐτοῦ μετὰ τῆς Ρωσικῆς αὐλῆς, ἥτις ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1829 ὑπεστήριξε παρά τῆ Γαλλικῆ τὴν καὶ ἀκούσης τυχὸν τῆς Ἀγγλίας παρέμβασιν τῆς ἐγγυήσεως μόνης τῆς Γαλλίας καὶ Ρωσσίας μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν νέων δανειστῶν αὐτῆς. Ἄλλ' αἱ ἐλπίδες τὰς ὁποίας εἶχεν ὁ Κυβερνήτης διὰ τοῦ Μαιζῶνος ἐματαιώθησαν, ἅμα ὡς ἀνέλαβε τὰς ἡνίας τῆς Γαλλικῆς ἐπικρατείας τὸ ὑπουργεῖον Πολιγνακ, τὸ ὁποῖον οὐδαμῶς ἐπὶ φιλελληνισμῷ διεκρίθη. Ἡ ἐπιχείρησις λοιπὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ δανείου ὠπισθοδρόμησε, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ἐγκαταλειφθῆ καὶ ἡ προσδοκία, τὴν

ὁποῖαν ἀνευρίσκομεν ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐν Ἀργεὶ Δ' Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, ἥτις διὰ τοῦ ψηφίσματος τῆς 26 Ἰουλίου 1829 διεκήρυττεν, ὅτι «ἡ Κυβέρνησις ἔχει τὴν πληρεξουσιότητα νὰ ἐξακολουθῆ τὰ κινήματά της παρά ταῖς Συμμάχοις Αὐλαῖς διὰ νὰ ἀπολαύσῃ παρά τῆς μεγαλοδωρίας των τὴν ἐγγύησιν, τὴν ὁποῖαν ἐξητήσατο περὶ τοῦ δανείου τῶν 60 μιλλιουνίων φράγκων.»

Καθ' ὅλου δὲ εἰπεῖν, τὸ μὲν ἔτος 1829 ἐκυλίετο μᾶλλον ἐντὸς τῶν ἀτελῶν τῆς ἡμιανεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος ἰδεῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐναυάγησε καὶ ἡ ἑτέρα τοῦ Κυβερνήτου προσπάθεια, ἵνα διὰ τοῦ Ἐυνάρδου διαπραγματευθῆ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ δανείου ἀπ' εὐθείας μετὰ τῶν κεφαλαιούχων κατὰ τὴν ἐπὶ τούτῳ ἐπιβοηθητικὴν τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως ἀπόφασιν· τὸ δὲ ἔτος 1830 ἐνησχολήθη ἰδιαιτέρως εἰς τὴν καθιέρωσιν τῆς πλήρους τοῦ ἔθνους ἀνεξαρτησίας, καὶ πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι στενῶς αὕτη συνεδέετο μετὰ τῆς ὑποθέσεως τοῦ δανείου, σταθερῶς τοῦτο καὶ κατὰ πᾶν βῆμα προέκυπτεν ἐν τῇ ὅλῃ διπλωματικῇ τοῦ μεγάλου ζητήματος διαμορφώσει. Τοιοῦτοτρόπως εἰς τὴν πρότασιν τοῦ ὑποψηφίου βασιλέως τῆς Ἑλλάδος Λεοπόλδου περὶ τοῦ ἀπαραιτήτου χρηματικῆς ἐπικουρίας, αἱ Δυνάμεις ἀπήντησαν ὅτι εἶναι πρόθυμοι νὰ ἐγγυηθῶσι τὸ ἀναγκαῖον πρὸς στρατιωτικὴν τοῦ τόπου κατάρτισιν δάνειον. Κατ' ἀρχὰς μὲν μόνη ἡ Ἀγγλία ὑπέσχετο ἐγγύησιν ἡμίσεος ἑκατομμυρίου λιρ. στερλ. πραγματοποιητέον ἐντὸς ἑπτὰ ἐτῶν κατ' ἴσας ἐνιαυσίους μερίδας (τὸ α' ἔτος 80 000, τὰ λοιπὰ ἀνὰ 70 000). Κατόπιν δὲ ρητῶς καὶ αἱ τρεῖς δυνάμεις ἀνέλαβον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐγγυηθῶσιν Ἑλληνικὸν δάνειον μέχρι τοῦ ποσοῦ 60 ἑκατομ. φρ. Ἄξιον ἐν τούτοις μνηεῖας ὅτι, ἀνεξαρτήτως τῶν κυρίων λόγων τῆς ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ θρόνου ἀπομακρύνσεως τοῦ Λεοπόλδου, αἱ παρεμπροσθεῖσαι δυσχέρειαι τῆς χρηματικῆς συνεννοήσεως ἐχρησίμευσαν ὡς ἀφορμὴ τῆς παραιτήσεώς του, διότι, ὡς ἔγραφεν οὗτος κατὰ Ἀπρίλιον 1830, ἡ ἐγγύησις τῶν Δυνάμεων δὲν ὑπερεβαίνει τὰ 37 ἑκατομ. φρ.

Αί περί βασιλέως και δανείου ιδέαι κατά τήν περίοδον ταύτην τοῦ Ἑλληνισμοῦ συνεκρατοῦντο κατά τρόπον πολὺ περιέργον. Ἴνα γίνῃ τις βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων, ἔπρεπε νὰ εἶναι κατά τὸ μᾶλλον και ἥττον χρυσοῦς. Ποτὲ οἱ Ἕλληνες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δὲν ἤθελον χρίσει ὡς οἱ Ἑβραῖοι βασιλέα αὐτῶν τὸν υἱὸν τοῦ Κίς, μόνον και μόνον διότι ἐζήτει οὗτος τὸν ὄνον τοῦ πατρὸς του! Τὸ πολιτικὸν πρόγραμμα τοῦ Κυβερνήτου ὑπὸ τὴν ἐποψιν ταύτην ἀπετελεῖτο ἐκ τριῶν βάσεων: Ὀριμος βασιλεὺς ὁμόδοξος —Σύνταγμα—60 000 000 φράγκα. Διὰ τοῦ ἡμίσεος τῶν ἑκατομμυρίων τούτων εἶχε τὴν ἐλπίδα τῆς ἀνορθώσεως τῆς ἐν τῇ παγκοσμίῳ τοῦ Λονδίνου δανειοαγορᾶ καταπεσούσης ἐθνικῆς ἡμῶν πίστεως, διὰ δὲ τοῦ ἑτέρου ἡμίσεος ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐξηντλημένης γεωργικῆς και ναυτικῆς τοῦ τόπου βιομηχανίας. Διὰ τοῦ σ υ ν τ ἄ γ μ α τ ο ς ἐπεδίωκε τὸν φυσικὸν ἐκεῖνον δρόμον, τὸν ὁποῖον ἢ ἀπ' αἰῶνος ζωὴ τῶν Ἑλληνικῶν κοινοτήτων εἶχε μεταβάλλει εἰς εὐρείαν λεωφόρον ἀπαραγράπτων ἐθνικῶν ιδεῶν. Διὰ τοῦ ὠ ρ ἱ μ ο υ β α σ ι λ έ ω ς ἐμαρτύρει περὶ μεγάλης ἱστορικῆς ἀληθείας, καθ' ἣν ἄνδρες και ὄχι παῖδες στηρίζουσι τὰ θεμέλια τῶν ἐπικρατειῶν. Τὸ δὲ ζήτημα τῆς ὁμοδοξίας ἦτο συμπτωματικόν. Διότι ἄνθρωπος, ὅστις δὲν ἤθελε νὰ κοινωνήσῃ μετὰ τῶν ὑπηκόων του ἐν τῇ ἄλλῃ ζωῇ, δὲν εἶχε τὴν ἀξίαν νὰ κοινωνήσῃ μετ' αὐτῶν ἐν τῇ παρούσῃ.

Ἡ ἀπὸ τοῦ 1831 μετάβασις τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων εἰς τὸ ἔτος 1832 ἐγένετο ἀφ' ἐνὸς μὲν διὰ τῆς πανδήμου, μετὰ τὴν φοβερὰν τοῦ Κυβερνήτου καταστροφῆν, διακηρύξεως τῶν Δυνάμεων, ὅτι ἡ κυρία αὐτῶν μέριμνα ἀπέβλεπε τοῦ λοιποῦ τὴν εὐρεσιν βασιλέως και τὴν συνομολογήσιν δανείου. ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῆς συνθήκης τῆς 7 Μαΐου 1832, ἣν τὸ μὲν Ἑλληνικὸν ζέμμα ἔδιδεν εἰς τὸν ἀνήλικον υἱὸν τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας, τὸ δὲ Ἑλληνικὸν δάνειον ἔθετε ἐπὶ τῶν ἐπομένων βάσεων (ἀρθ. 12) «ἡ Α. Μ. ὁ αὐτεκράτωρ πασῶν τῶν Ρωσσιῶν ὑποχρεοῦται νὰ ἐγγυηθῇ,

αἱ δὲ Α. Α. Μ. ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας και ὁ βασιλεὺς τοῦ ἠνωμένου βασιλείου τῆς Μεγάλῃς Βρετανίας και Ἰρλανδίας ἀναδέχονται νὰ συστήσουν, ὁ μὲν πρὸς τὸ Κοινοβούλιον, ὁ δὲ πρὸς τὰ βουλευτικὰ σώματα, νὰ τοὺς θέσωσιν εἰς κατάστασιν νὰ ἀναδεχθῶσι τὴν ὑπὸ τοὺς ἀκολούθους ὅρους ἐγγύησιν δανείου συνομολογηθησομένου ὑπὸ τοῦ Πρίγγιπος Ὁθωνος ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ βασιλέως τῆς Ἑλλάδος:

1) Τὸ κεφάλαιον τοῦ ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν τριῶν Δυνάμεων συνομολογηθησομένου δανείου δύναται νὰ ἀναβῇ μέχρις ἐξήκοντα ἑκατομμυρίων. 2) Τὸ δάνειον τοῦτο θέλει πραγματοποιηθῆ κατά τρεῖς σειρὰς ἐξ εἴκοσιν ἑκατομμυρίων φράγκων ἐκάστη. 3) Ἐπὶ τοῦ παρόντος θέλει πραγματοποιηθῆ μόνῃ ἢ πρώτῃ σειρᾷ, αἱ δὲ τρεῖς Αὐλαὶ θέλουσι ἐγγυῶνται ἐκάστη διὰ τὸ τριτημόριον τῆς πληρωμῆς τῶν τόκων και τοῦ ἐτησίου χρεωλυσίου τῆς ρηθείσης σειρᾶς. 4) Ἡ δευτέρα και τρίτη σειρὰ τοῦ ρηθέντος δανείου δύναται νὰ πραγματοποιηθῶσιν ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν τοῦ Ἑλλ. Κράτους, μετὰ προηγουμένην συνεννόησιν μεταξὺ τῶν τριῶν Αὐλῶν και τῆς Α. Μ. τοῦ βασιλέως τῆς Ἑλλάδος. 5) Ἐὰν συνεπέα τοιαύτης συνενοήσεως πραγματοποιηθῶσιν ἢ δευτέρα και ἢ τρίτη σειρὰ τοῦ ρηθέντος δανείου, αἱ τρεῖς Αὐλαὶ θέλουσιν ἐγγυῶνται, ἐκάστη κατά τὸ τριτημόριον περὶ τῆς πληρωμῆς τῶν τόκων και τοῦ ἐτησίου χρεωλυσίου τῶν δύο τούτων σειρῶν ὡς και περὶ τῆς πρώτης. 6) Ὁ Κυριάρχης τῆς Ἑλλάδος και τὸ Ἑλλ. Κράτος ὑποχρεοῦται νὰ προσδιορίσῃ εἰς τὴν πληρωμὴν τῶν τόκων και τοῦ ἐτησίου χρεωλυσίου τῶν ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν τριῶν Αὐλῶν πραγματοποιηθησομένων σειρῶν τὰς πρώτας τῆς ἐπικρατείας προσόδους, ὥστε αἱ πραγματικαὶ εἰσπράξεις τοῦ δημοσίου ταμείου θέλουσι πρὸ πάντων ἀφιερῶσθαι εἰς τὴν πληρωμὴν τῶν ρηθέντων τόκων και τοῦ χρεωλυσίου, χωρὶς νὰ δύναται νὰ γίνῃ αὐτῶν χρῆσις πρὸς ὅποιονδήποτε ἄλλον σκοπὸν, ἐνόσω ἢ ὑπηρεσία τῶν πραγματοποιηθεισῶν σειρῶν τοῦ ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν τριῶν Αὐλῶν δανείου δὲν ἤθελεν ἐξασφαλισθῆ ὁλοσχερῶς διὰ τὸ

τρέχον έτος. Οί διπλωματικοί αντιπρόσωποι τῶν τριῶν Αὐλῶν θέλουσιν εἰδικῶς ἐπιφορτισθῆναι ἐπαγρυπνῶσι πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ τελευταίου τούτου ὄρου.»

Ἡ προσυμφωνηθεῖσα τάξις τῆς ἐκδόσεως κατ' ἀρχὰς μόνης τῆς πρώτης σειρᾶς τοῦ δανείου μετερρυθμίσθη κατόπιν διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 30 Ἰουνίου 1832, τὸ ὁποῖον ἐπέτρεψε τὴν συνέκδοσιν καὶ τῆς δευτέρας σειρᾶς, ὥστε τὸ ὅλον τοῦ ἀμέσως πραγματοποιητέου Ἑλληνικοῦ δανείου ἀνέβη εἰς 40 ἑκατομ. φρ. Ἐν γένει ἡ πραγματοποίησις τοῦ δανείου τούτου συνεφωνήθη (16 Φεβρουαρίου 1833) μετὰ τοῦ τραπεζικοῦ οἴκου τῶν ἀδελφῶν Rothschild ἐπὶ ἐκπτώσει 6 τοῖς %, τόκῳ 5 τοῖς % καὶ χρεωλύσιον 1 τοῖς % πληρωτέοις καθ' ἑξαμηνίαν (1 Μαρτίου καὶ 1 Σεπτεμβρίου). Ἐξ ὀνόματος δὲ τῆς Ἑλλάδος ὑπεγράφησαν τρεῖς πρὸς τοὺς Rothschild κεφαλαιώδεις ὁμολογίαι, ἀνὰ 20 ἑκατομ. φρ. ἑκάστη, καὶ παρεδόθησαν αὐτοῖς αἱ καθ' ὑποδιαίρεσιν μικραὶ εἰς διαταγὴν τῶν κομιστῶν μετοχαὶ εἰς τὸ ὅλον τοῦ δανείου τῶν 60 ἑκατομ. ἵνα θέσωσιν αὐτὰς εἰς κυκλοφορίαν, κατὰ πρῶτον μὲν μέχρι τῆς ἀξίας 40 ἑκατομ. ἀκολουθῶς δὲ καὶ διὰ τὴν ὑπόλοιπον τρίτην σειρὰν, ὡς πρὸς τὴν ὁποίαν ὅμως οἱ ἀδελφοὶ Rothschild ἐπεφυλάχθησαν τὸ δικαίωμα τῆς ἀπὸ τῆς συμφωνίας ἀποχωρήσεως. Συνωμολογήθη περιπλέον, ἵνα οἱ τραπεζίται οὗτοι τοῦ Ἑλληνικοῦ δανείου κρατήσωσιν ἐκ τῶν εἰσπράξεων αὐτοῦ τοὺς τῶν δύο πρώτων σειρῶν τόκους καὶ χρεωλύσια διὰ τὰ ἔτη 1833 καὶ 1834. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν εἰς τὸ ἐξῆς ὑπηρεσίαν τοῦ δανείου, ἡ Ἑλλὰς ὤφειλε νὰ καταθέτῃ παρὰ τοῖς Rothschild τὸ προσήκον ποσὸν διὰ τόκους καὶ χρεωλύσιον ἐξ τοῦλάχιστον μηνῶς πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς πληρωμῆς αὐτῶν εἰς τοὺς κομιστὰς τῶν μετοχῶν τοῦ δανείου.

Ἡ συμφωνία αὕτη, ἐκπληρωθεῖσα τῷ 1835, ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος τῷ 1836. Ἐντεῦθεν δὲ οἱ προμνησθέντες τραπεζίται πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ὑποχρεώσεων αὐτῶν ἀπέναντι τῶν μετόχων τοῦ Ἑλληνικοῦ δανείου ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποταθῶσι πρὸς τὰς ἐγγυητρίας Δυνάμεις.

Δύο τότε συστήματα ὑπεβλήθησαν εἰς τὴν σκέψιν τούτων. Τὸ μὲν ὤφειλετο εἰς τὰς κοινὰς τοῦ δικαίου ἀρχὰς, καθ' ἃς ὁ ἐγγυητῆς πληρόνει ἐξ ἰδίων, ἐπιφυλασσόμενος νὰ ζητήσῃ κατόπιν τὰ καταβληθέντα παρὰ τοῦ ὀφειλέτου. Τὸ δὲ ἀνῆκεν εἰς ἰδιαιτέραν τῶν περιστάσεων ἐκτίμησιν, συνέπειά τῆς ὁποίας ἦτο νὰ μὴ πληρώσωσιν οἱ ἐγγυηταὶ ἀλλ' ἕτεροι νέοι τῆς Ἑλλάδος δανεισταί. Αἱ Δυνάμεις δὲν ἐδίστασαν νὰ παραδεχθῶσι τὸ δεύτερον σύστημα, τοῦ ὁποίου ἡ ἀνάλυσις κέκτηται ἰδιαιτέρον διαφέρον, οὐχὶ τόσον διὰ τὴν ἀντίθεσιν τοῦ πρὸς τὰς προηγουμένας ἐγγυητικὰς αὐτῶν συμπαθείας, ὅσον διότι κατεπατήθησαν δι' αὐτοῦ θεμελιωδέσταται τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης ἀρχαί.

Εἰς χεῖρας τῶν Rothschild ὑπῆρχον, ὡς προερρέθη, μετοχαὶ τῆς γ' σειρᾶς τοῦ Ἑλληνικοῦ δανείου ἀπραγματοποίητοι ἀξίας 20 ἑκατομ. φρ. Κατὰ μὲν τὴν πρὸς τοὺς τραπεζίτας σύμβασιν ἠδύναντο οὗτοι νὰ ἀπομακρυνθῶσι τῆς πρὸς διαπραγμάτευσιν τῶν μετοχῶν τούτων ὑποχρεώσεως, κατὰ δὲ τὴν μεταξὺ τῶν δυνάμεων καὶ τῆς Ἑλλάδος συνθήκην (7 Μαΐου 1832 ἄρθ. 4) ἵνα πραγματοποιηθῶσιν αἱ μετοχαὶ τῶν 20 τούτων ἑκατομμυρίων ἔπρεπε νὰ προηγηθῆ συνεννόησις μεταξὺ τῶν τριῶν Αὐλῶν καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Ἑλλάδος. Ὡστε δὲν ἤρκει τὸ ἐκλεκτικὸν δικαίωμα τῶν τραπεζιτῶν νὰ πραγματοποιήσωσι ἢ μὴ τὴν γ' σειρὰν τοῦ δανείου, ἔπρεπε διὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν νὰ συναινέσωσι καὶ οἱ ἐγγυηταὶ ἰδιαιτέρως δὲ ὁ ὀφειλέτης. Ἡ νομικὴ αὕτη τῆς συνεννοήσεως ἀναγκαιότης ἀναφαίνεται ἐνδεικτικωτάτῃ κατὰ τὴν 19 Ἰανουαρίου 1835, ὅτε ζητούσης τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τὴν ἐκδοσιν τῶν μετοχῶν τῆς γ' σειρᾶς τοῦ δανείου, αἱ Δυνάμεις ἀντέταξαν ἀπὸ τῆς συμβάσεως τῆς 7 Μαΐου 1832 τὴν ἀρνήσιν αὐτῶν.

Ἀντικρυ τῆς ἀπλῆς ταύτης ἐννοίας καὶ τῆς ὡς ἀνωτέρω ἐξηγήσεως αὐτῆς, πῶς αἱ Δυνάμεις αὐτογνωμόνως ἀπεφάσισαν τῇ 16 Ἀπριλίου 1836 ἐν Λονδίῳ, ἵνα πρὸς πληρωμὴν τῶν τόκων καὶ χρεωλυσιῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ δανείου ἐκδίδωνται ἀνάλογα ποσὰ ἐκ τῆς γ' σειρᾶς τῶν μετοχῶν

αὐτοῦ ; Καὶ ἡ μὲν ἀντίφασις προφανῆς, ὅπως καὶ τοῦ δικαίου ἢ παραγνώρισις· τὸ δὲ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ὅτι, ἐπὶ προφανεῖ ἀδυναμίᾳ τοῦ ὀφειλέτου εἰς πληρωμὴν τοῦ χρέους του, οἱ ἐγγυηταὶ αὐτοῦ ἐδείνωσαν ἔτι μᾶλλον τὴν θέσιν του χωρὶς ποσῶς ἐπὶ τέλους νὰ βελτιώσωσιν τὴν ἑαυτῶν. Τῷ ὄντι ἐνῶ ἠδύναντο οἱ ἐγγυηταὶ νὰ δανείζωνται πρὸς 2 $\frac{1}{2}$ — 3 τοῖς %, καὶ ἄνευ ἐκπτώσεως τῶν ὁμολογιῶν των εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποχρεώσεων τῆς ἐγγυήσεως, ἐδανείζοντο ἐπ' ὀνόματι τοῦ ὀφειλέτου αὐτῶν πρὸς 5 τοῖς %, ἐπὶ ἐκπτώσει 6 τοῖς %, ἥτις μετὰ τῶν ἐξόδων τῆς ἱκανῶς βεβαρυμένης διαπραγματεύσεως τοῦ Ἑλλ. δανείου ἀνέβαινε εἰς 10 σχεδὸν τοῖς %, ἵνα πληρώσωσιν οὕτω καὶ τὴν ζημίαν ταύτην ἐν τῇ τελικῇ τῆς ἐγγυήσεως των ἐκκαθαρίσει. Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἡ Γαλλία μετὰ δύο ἐτῶν τοιαύτην πρακτικὴν ἐστράτην πρὸς τὸ νομικώτερον, ὠφελιμώτερον ἅμα δὲ καὶ εὐγενέστερον τῶν ἐκτεθέντων δύο συστημάτων, διότι ἀπὸ τοῦ 1838 προκατέβαλεν αὐτὴ ἐξ ἰδίων τὰ ἐπιβαρύνοντα τὸ μέρος τῆς ἐγγυήσεως της ποσὰ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν τόκων καὶ τοῦ χρεωλυσίου τοῦ Ἑλληνικοῦ δανείου. Ὅπως καὶ ἂν ἔχη, κατὰ τὸν Ὀκτώβριον 1848 ἡ μὲν Ἀγγλία καὶ Ρωσσία εἶχον ἤδη ἐξαντλήσει τὸ ἐκ τῆς γ' σειρᾶς τοῦ δανείου τούτου μέρος των ἀνὰ 6 666 666 φρ. ἑκάστη, ἡ δὲ Γαλλία εἶχε πραγματοποιήσει μόνον 4 067 333 φρ. Σημειωτέον ἐν τούτοις ὅτι ἐκ τῶν ποσοτήτων τούτων εἶχον δοθῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα τῷ μὲν 1836 ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας 1 428 000 φρ., τῷ δὲ 1837 ὑπὸ τῆς Ρωσσίας ἴσον ποσόν, τῷ δὲ 1841 ὑπὸ τῆς Γαλλίας, ὡς πρῶτον κεφάλαιον τῆς Ἐθνικῆς ἡμῶν Τραπεζῆς, 1 000 000 φρ.

Ἡ ἐπὶ τῶν δανείων τούτων διαχείρισις τοῦ Ἑλληνικοῦ θησαυροῦ δύναται νὰ μελετηθῆ ὑπὸ δύο ὄψεως, ἐξ ὧν ἡ μὲν ἀφορᾷ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν πρὸς τοὺς δανειστάς του ὑποχρεώσεων αὐτοῦ, ἡ δὲ ἀφορᾷ τὴν χρῆσιν ἐν γένει τῶν χρημάτων, τὰ ὅποια ἡ διεθνὴς δανειστικὴ μηχανὴ τῷ ἐπρομήθευσεν. Ὡς πρὸς τὴν πρώτην ἀπὸ τοῦ 1836 ἡ Ἑλλάς ἠκολούθησε τὴν μᾶλλον ἀσύνητον οἰκονομικὴν πολιτικὴν.

Ἐνῶ ὠφείλε νὰ προσδιορίσῃ σταθερῶς τὰ πρῶτα τοῦ ἔτους εἰσοδήματα αὐτῆς εἰς πληρωμὴν τῶν τόκων καὶ τῶν χρεωλυσίων τοῦ δανείου της, ἐνῶ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῶν Γερμανῶν διοικητῶν αὐτῆς ἕκαστος περιέμενε τὸ στοιχειωδέστατον τοῦτο παράδειγμα τῆς ἐθνικῆς χρηματιστικῆς, ἀπ' ἐναντίας ἐγκατελείφθη καὶ τὸ νέον δάνειον εἰς τὴν τύχην τῶν παλαιῶν διὰ τῆς αὐτῆς παιδικῆς ἀπρονοησίας. Κατὰ τὸ 1843 ἐμελετήθη τὸ σχέδιον, ἵνα διὰ βραχυπροθέσμων ἐντόκων γραμματίων καὶ ἐπὶ τῇ εἰδικῇ ἐγγυήσει τῶν Δυνάμεων ἐπιμεληθῆ ὁ Ἑλληνικὸς θησαυρὸς τὴν εἰς τὸ ἐξῆς ἱκανοποίησιν τῶν δανειστῶν αὐτοῦ εἰς τόκους καὶ χρεωλύσιον. Ἡ Σεπτεμβριανὴ ὁμῶς τοῦ ἔτους ἐκείνου μεταβολὴ ἐματαίωσεν τελείως τὴν ἀπόπειραν μέχρι τοῦ 1847, ὅτε ἡ Ἀγγλία ἠθέλησε νὰ δώσῃ τῇ ἡμετέρᾳ κυβερνήσει μάθημα ἐξαναγκασμοῦ, εἰς τὸ ὅποιον ὑπεχώρησε μὲν ἡ Ἑλλάς, ἐχρειάσθη ὁμῶς αὐτῇ εἰς ἐπικουρίαν ἡμισυ ἑκατομμύριον φρ. δάνειον τοῦ Eynard.

Εἶναι περίεργον ὅτι ἐν τῇ προκειμένῃ ἐπόψει ἡ νεωτέρα περίοδος τοῦ δανείου τῶν 60 ἑκατομμυρίων ἐνδεικτικῶς συναντᾶται περίξ τῆς ἡγεμονικῆς καταστροφῆς τοῦ 1862. Δύο μὲν ἔτη πρότερον (1860) ἠναγκάσθη ἡ Ἑλλάς ὑπὸ τὴν κοινὴν τῶν ἐγγυητριῶν αὐτῆς Δυνάμεων πίεσιν νὰ ὑποσχεθῆ τὴν καὶ πρὸς τὰς τρεῖς ὁμοῦ κατὰ πᾶν ἔτος παροχὴν 900 χιλ. φράγκων λόγῳ χρεωλυσίου· δύο δὲ ἔτη κατόπιν (1864) ἠναγκάσθησαν καὶ αἱ Δυνάμεις (ἴδ. Συνθήκην τῆς 17 Μαρτίου 1864 ἄρθ. 6) νὰ χορηγήσωσι ἐπὶ τοῦ ποσοῦ τούτου προσωπικὴν ἐξ ἑαυτῶν ἐνιαύσιον προίκισιν 12 χιλ. λιρ. στερλ. εἰς τὸν νέον βασιλέα τῆς Ἑλλάδος. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν τὸ δάνειον τῶν 60 ἑκατομμυρίων εἶναι βασιλοφάγον ἅμα καὶ βασιλοποιόν. Ἐχρησίμευσεν εἰς τὴν ἀνάρρησιν δύο βασιλέων καὶ εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ ἑνός. Αἰτία ἡ σύμπτωμα, ἀδιάφορον. Τοιαύτη ἡ οἰκονομικὴ μοῖρα ! Διότι συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῶν ἐθνῶν ὅ,τι καὶ ἐπὶ τῶν ἀτόμων. Οὐαὶ τοῖς ὀφειλέταις, ὅταν δὲν ἔχωσι τὴν φρόνησιν ἢ τὴν δύναμιν νὰ ἀπαλλαγῶσι τῶν δανειστῶν αὐ-

τῶν . . . Καὶ ἂν δὲν μὲ ἀπατᾷ ἡ μνήμη, τὰ προοίμια τῶν ἐπὶ τοσοῦτον ἀποτελεσματικῶν διὰ τὸν Ἑλληνικὸν Ὀρόνον ἐξωτερικῶν περιπλοκῶν ἀνεφάνησαν πάντοτε διὰ τῆς ὁδοῦ τῶν ἐκ τοῦ δανείου τῶν 60 ἑκατομμυρίων ὑποχρεώσεων ἡμῶν.

Ἡ ἑτέρα ἐποψις τῆς χρήσεως τῶν χρημάτων τοῦ δανείου τούτου ἔχει εἰς τοιοῦτον βαθμὸν διδακτικὴν τὴν ἀξίαν, ὥστε δὲν δύναμαι νὰ ἀποφύγω τὴν ἀνάλυσίν της, στηριζόμενος εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐργασίαν, τὴν ὁποίαν ὁ Drouyn-d'Uhuys ὑπέβαλεν εἰς τὴν Γαλλικὴν Ἐθνοσυνέλευσιν τοῦ 1848. Ὡς βᾶσις χρησιμεύει ἡ χρηματικὴ ποσότης τῶν δύο πρώτων τοῦ δανείου σειρῶν ἐκ φράγκων 40 ἑκατομμυρίων, δαπανηθέντων ὡς ἑξῆς :

	δρ.	λεπ.
1) Κέρδη τῶν Rothschild ἐπὶ τῆς διαπραγματεύσεως τοῦ δανείου, ἔξοδα κλπ.	4 945	761 60
2) Τόκοι καὶ χρεωλύσιον τῶν 1833, 1834 καὶ 1835.	7 600	000 00
3) Χρέος Κυβερνήτου πρὸς Bynard	276	771 00
4) Χρέη πρὸς τὰς τρεῖς Δυνάμεις	1 962	407 24
5) Ἀποζημιώσεις πρὸς τὴν Τουρκίαν διὰ τὴν παραχώρησιν τῆς Ἀττικῆς, Κυβόλας καὶ μέρους τῆς Φθιώτιδος	12 531	238 40
6) Ὀδοιορικὰ τῶν μελῶν τῆς Βαυαρικῆς Ἀντιβασιλείας	422	207 20
7) Ὀδοιορικὰ τοῦ διοικητικοῦ αὐτῆς προσωπικοῦ	163	545 20
8) Μισθοὶ τῶν μελῶν τῆς Ἀντιβασιλείας	1 409	000 00
9) Μεταφορὰ τῶν συνοδουσάντων τὸν Ὀθωνα στρατευμάτων	1 656	703 28
10) Στρατολογία καὶ μεταφορὰ τοῦ σώματος τῶν Βαυαρῶν ἐθελοντῶν	3 330	171 00
11) Ἀγορὰ στρατιωτικοῦ ὕλικου	910	607 00
12) Βασιλικὴ νομισματοποιήσις	459	728 52
	<hr/>	
Τὸ ὅλον	35 668	141 35
Ἀφαιρεῖται ἐκ τῆς ποσότητος τῆς α' καὶ β' σειρᾶς τοῦ δανείου	44 670	000
	<hr/>	
Μένει ὑπόλοιπον διὰ τὴν ἐσωτερικὴν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπικρατείας ὑπηρεσίαν	9 001	858 65

Τοιοτοτρόπως τὰ $\frac{1}{2}$ σχεδὸν τοῦ ἀνα χεῖρας δανείου ἐρρίφθησαν εἰς τὸ βάραθρον τῶν δυσκολωτέρων ἐν τοιαύταις ἐπιχειρήσεσι περιπετειῶν· συνέβη δὲ ἰδιαιτέρως εἰς τὴν πρώτην παιδικὴν ἢ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἡλικίαν ὅ,τι καὶ πρὸς τοὺς ὑπὸ ἐπιτροπείαν ἀνήβους, φοβερὰ τοῦτέστι σπατάλη καὶ ἐπιδεικτικὴ θυσία εἰς τὸν βωμὸν τῆς βασιλικῆς τῶν λαῶν κηδεμονείας. Ἡ ἱστορία τῶν δανείων τοῦ 1824 καὶ 1825 προξενεῖ σχετικῶς μικροτέραν ὁδύνην. Οὔτε δύναται μάλιστα νὰ συγκριθῇ τὸ βασιλικὸν δάνειον τοῦ 1832 πρὸς τὸ ἐπαναστατικὸν τοῦ 1824. Ἡ μὲν στρατιωτικὴ ἐποψις τῆς χρήσεως τοῦ βασιλικοῦ δανείου ἀπερρόφησεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸ ποσὸν ἐξ σχεδὸν ἑκατομ. δραχ., ἡ δὲ ἀντιβασιλεία μετὰ τῶν ἀκολουθῶν της δύο ἑκατομ., ἡ δὲ ἰκανότης τῆς ἀντιπροσωπεύσεως τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν συνομολόγησιν τοῦ δανείου 5 σχεδὸν ἑκατομ., τὸ ὄγδοον τοῦτέστι τῶν δύο πρώτων σειρῶν, ἀντικρυ τῆς κολοσσιαίας οἰκονομικῆς ἰσχύος τῶν ἐγγυητριῶν Δυνάμεων, ἧτις ἀνεβίβασε τὰς μετοχὰς τοῦ Ἑλληνικοῦ δανείου ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ δανειοαγορᾷ κατὰ 10 φρ. ἀμέσως ὑπὲρ τὸ ἄρτιον. Πρὸς τὴν τελευταίαν τῆς βασιλικῆς ἰκανότητος ἔννοιαν πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ ἡ ἐκ προοιμίων παρακράτησις ἐκ μέρους τῶν τοῦ δανείου τραπεζιτῶν πλεόν τῶν 5 ἑκατομ. δρ. διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῶν τόκων καὶ τοῦ χρεωλυσίου τοῦ 1833 καὶ 1834.

Μεταξὺ τῶν κεφαλαίων τῆς ἐν τῷ ἀνωτέρῳ πίνακι χρήσεως τοῦ δανείου τῶν 60 ἑκατομμυρίων μᾶλλον ἐνδιαφέρει τὸ ποσὸν τῶν $12 \frac{1}{2}$ ἑκατομ. δρ. διὰ τὴν ἐξαγορὰν τῆς Ἑλληνικῆς γῆς. Μήπως ἀνάλογον σύστημα ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν τότε οἰκονομικῶν τῆς Τουρκίας περιπλοκῶν ἐκ τοῦ Ρωσικοῦ αὐτῆς πολέμου ἠδύνατο νὰ ἐπεκταθῇ καὶ ἐπὶ τῆς Κρήτης, Σάμου, Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας ; Ἴδου ζήτημα εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι μᾶλλον ὑπεύθυνος ἡ διοικητικὴ τῶν κρίσιμων ἐκείνων χρόνων περίοδος τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Κυβερνήτης προεπορεύετο τῶν μεγάλων αὐτοῦ διαδόχων ἐπὶ αἰῶνα ὀλόκληρον. Ἐνῶ διὰ τὴν πολιτικὴν του τὰ ἐξωτερικὰ δάνεια ἦσαν πιστὴ ἐξακολούθησις τῆς μεγάλης τοῦ

1821 ἀρχῆς τοῦ μετὰ τῆς Εὐρώπης συνδέσμου τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς χώρας αὐτῆς διὰ τοῦ ἰσχυροῦ ἐνδιαφέροντος, τὸ ὁποῖον ἐκίνει τοὺς δανειστάς τῆς ἀφ' ἑτέρου ἢ νέα τῶν πραγμάτων τροπὴ διὰ μέσου τοῦ δανείου τῶν 60 ἑκατομμυρίων ἐδείκνυε κατὰ γῆς ἐν στέμμα, τὸ ὁποῖον ὡς ὅλα τὰ πράγματα τοῦ κόσμου τούτου εὔρεν ἐπὶ τέλους τοὺς ἐκμεταλλευτάς του. Ἡ λάμψις τοῦ δανεικοῦ ἢ τοῦ ἰθαγενοῦς χρυσοῦ εἶναι πάντοτε ἱκανὴ νὰ χαράξῃ τὴν κατὰ σκοπὸν ἄγουσαν ὁδόν. Ἐχρειάσθη ὁμως ἡμίσεια μὲν ἐπανάστασις τῶ 1843, ἵνα δείξῃ ὅτι ἡ λάμψις αὕτη εἶχε καὶ τινὰ στίγματα, ὀλοκλήρος δὲ ἑτέρα τῶ 1862, ἵνα δείξῃ ὅτι ἡ ὁδὸς ἐπὶ τέλους εἶχεν ἀπολεσθῆ. Τοιουτοτρόπως ὅλα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἔχουσι τὸν προορισμὸν των. Πρέπει δὲ νὰ ἀρκῆται ἕκαστος εἰς τὰ μαθήματα τῆς φρονήσεως, μὴ λησμονῶν ἐν τῷ μεταξὺ καὶ τὰ παθήματα τῆς ἀφροσύνης.

ΥΛΙΚΗ ΕΥΔΑΙΜΟΝΙΑ.

Ἡ ὀρθὴ διανομὴ τῆς ἐθνικῆς περιουσίας, λέγει ὁ Roscher (Πολ. Οἰκονομία § 231) ἀποτελεῖ τὴν ἀσφαλεστέραν ἐγγύησιν ἐπὶ τῆς ἁρμονικῆς τῶν ἐθνικῶν ἀναγκῶν κατατάξεως. Ὅσον σημαντικώτεραι εἶναι αἱ διαφοραὶ τῶν ἰδιωτικῶν περιουσιῶν, τόσον ὁ βωμὸς τῶν φανταστικῶν ἀναγκῶν δέχεται πλείονας θυσίας, συγχρόνως δὲ πολλαπλασιάζονται αἱ ταχεῖαι καὶ ἀνήθικοι καταναλώσεις. Ἐν γένει ὅταν διαιρεθῇ ἡ κοινωνία εἰς βαθυπλοῦτους καὶ πένητας, ἡ εὐδαιμονία τῶν πρώτων ζητεῖ ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἐρεθιστικώτερα πρὸς ἀπόλαυσιν ἀντικείμενα. Τότε πανταχόθεν τῆς γῆς σπεύδουσι τὰ ἐκλεκτότερα τῆς ζωῆς ἀγαθὰ πρὸς τοὺς ἰδιωτικοὺς τῆς ὑλικῆς εὐδαιμονίας ναοὺς, εἰς διακόσμησιν τῶν ὀφείων δὲν ἀρκοῦσι τὰ ὅρια τῆς ἐπικρατείας

οὐδὲ τῶν γειτόνων αὐτῆς. Ἀπαιτεῖται ἡ ἐργασία τῶν μάλλον μεμακρυσμένων φυλῶν καὶ κλιμάτων, τῆς ἀνθρωπότητος ὀλοκλήρου. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ τάξις τῶν ἐν τῇ χώρᾳ πενήτων ἐργάζεται, οὕτως εἰπεῖν, διὰ τὰς ἰδίας ἑαυτῆς συναλλαγὰς, οἱ δὲ τρισόλβιοι φαίνονται ὡς ὠχροὶ τῆς χρυσῆς Σελήνης ἐξόριστοι. Πόση δι' αὐτοὺς πληξίς ἐδῶ κάτω! Ὅποιος συρφετὸς ἐν ταῖς ὁδοῖς τῆς γῆς! Πόσον γελοῖον τὸ ἐν αὐτῇ δόγμα τῆς νομικῆς καὶ πολιτικῆς ἰσότητος!

Αἱ ἰδέαι αὗται δὲν εἶναι εἰκονικαί· διότι σταθερῶς ἀναφαίνονται ἐν τῇ πρακτικῇ τῶν ἀνωτέρων λεγομένων τάξεων, ἅμα ὡς αὗται κατορθώσωσι βαθμὸν τινὰ συγκεντρώσεως. Ἡ πλουτολογικὴ τῶν κοινωνιῶν ἀνάπτυξις, ὅταν συναισθανθῇ τὰς ἑαυτῆς δυνάμεις, εὐθὺς ἀποτείνεται εἰς τὴν κεντρικὴν τῆς ἐπικρατείας διεύθυνσιν, προσπαθοῦσα νὰ καταλάβῃ τὸ πνεῦμα αὐτῆς οὐχὶ πόσον ἐκ Πλατωνικοῦ ἔρωτος πρὸς τὴν περιῖπταμένην δόξαν, ὅσον ἐκ τῶν μέσων, τὰ ὁποῖα αὕτη χορηγεῖ εἰς περαιτέρω Θεραπείαν τοῦ πάθους τῆς φιλοπλουτίας καὶ φιληδονίας. Τὸ πρῶτον τότε ἐθνικὸν σύμπτωμα ἀναφαίνεται εἰς τὸν θεωρητικὸν κατόπιν δὲ πρακτικὸν ἀνταγωνισμὸν μεταξὺ τῶν μικρῶν ὁδηγῶν τοῦ λαοῦ καὶ τῶν προϋχόντων τῆς τύχης ἐπὶ τοῦ πολυμόρφου ζητήματος τῆς πολιτικῆς τοῦ τόπου ἀποκαταστάσεως. Οἱ Θεσμοὶ τότε τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος παρίστανται ὡς κατὰ κρημνῶν ὁδηγοῦντες, ἡ δὲ σωτηρία τῆς πατρίδος ἐκ μιᾶς θύρας προβάλλει, ἐκείνης ἣν ἀνοίγουσι καὶ κλείουσι κατὰ βούλησιν οἱ συνωμόται τῆς αὐλῆς ἢ τοῦ πλούτου, ἔξω τῶν ὁποίων ὄχλος τὰ λοιπὰ καὶ πολυκυραννίη.

Δὲν ἔχω βεβαίως σκοπὸν νὰ περιγράψω τὰς συνετείας τοῦ ὀλιγαρχικοῦ τούτου ἀγῶνος. Ἀρκεῖ διὰ τὸ θέμα ἡ παρατήρησις μέχρι ποίου σημείου ὁδηγεῖ ἡ ὑπερβολικὴ πρὸς τὴν ὑλικὴν εὐδαιμονίαν ὁρμή. Ὅταν δ' αὕτη καταλάβῃ τὸ ζωτικὸν τοῦ τόπου πνεῦμα μόλις προφθάνουσιν οἱ ὀπαδοὶ τῆς νὰ μειδιάσωσι πρὸς τὴν ἀφ' ἡρῆμ ἐν ἡν διαλεκτικὴν τῶν κατὰ τοῦ ἀπολαυστικοῦ ρεύματος ἰδεολόγων

ἀγωνιστῶν. Βαθμηδὸν εἰσάγεται οὕτως ἡ ἀνανδρία ἐν τῷ ἀγίῳ ἐκείνῳ τόπῳ τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως, τὸν ὁποῖον ἡ Θεία Πρόνοια προώρισε διὰ μόνην τὴν ἀρετὴν. Ἡ τιμωρία τότε δὲν βραδύνει καὶ οἱ ὄνυχες τοῦ ἐρχομένου δραμαίως δεσποτισμοῦ εἰσέρχονται βαθέως εἰς τὰς ἀναισθητούσας σάρκας τοῦ ἤδη διεφθαρμένου κοινωνικοῦ σώματος.

Πόσον διάφορα τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐν τῇ ὑλικῇ εὐδαιμονίᾳ ἀρμονικωτέρας ἐπιδόσεως τῶν λογικῶν τοῦ ἔθνους ἀναγκῶν! Ἐν αὐτῇ αἱ διάφοροι τῆς κοινωνίας τάξεις συναντῶνται εἰς τὸ στάδιον τῆς συνεργασίας καὶ τῆς συναπολαύσεως. Δὲν πεινῶσιν οἱ μὲν, ὅπως καταφεύγωσιν οἱ ἄλλοι εἰς τὸν τεχνητὸν ἐμετὸν ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Νέρωνος, ἵνα φάγωσιν ἐκ νέου. Τὰ γενικὰ καὶ τὰ μερικὰ συμφέροντα δὲν συγκρούονται εἰς βαθμὸν ἐχθρότητος τοιοῦτον, ὅστις νὰ ἀπειλῇ τὴν ἐλευθερίαν ἢ τὴν ἰδιοκτησίαν, τὴν ἡσυχίαν ἢ τὴν ἐργασίαν, τὸ παρὸν ἢ τὸ μέλλον τῆς ἐπικρατείας. Ἐὰν αἱ ἰδέαι διαιρῶσι, αἱ περιπέτειαι αὐτῶν δὲν καθιστῶσι πολέμια στρατόπεδα, ἐκ τῶν ἄκρων εἴτε τῆς εὐδαιμονίας εἴτε τῆς καχοδαιμονίας. *Aurea mediocritas* (χρυσὴ μετριότης) τοῦ Ὀρατίου ἔσο εὐλογημένη! Ἀποτελεῖς τὴν ἀρμονικωτέραν τῆς ἐπὶ γῆς εὐδαιμονίας ἀνάπτυξιν· κοῦτε τὸ ὄστουν (ἔλεγεν ὁ ποιητής, Ὀδ. 18, 15) τοῦ ἐλέφαντος, οὔτε ὁ χρυσὸς λάμπουσιν ἐν τῇ οἰκίᾳ μου· αἱ δοκοὶ τοῦ Ὑμηττοῦ δὲν τίθενται ἐπὶ κίωνων, ἐκ τοῦ κέντρου τῆς Ἀφρικῆς μετενηνεγμένων· δὲν ἐσύλησα τὸ μέγαρον νέου τινος βασιλέως Ἀττάλου· ἡ Λακωνία δὲν κατασκευάζει δι' ἐμέ πορφυροῦς χιτῶνας . . . . Ἡ ἡμέρα διώκει τὴν ἡμέραν, ἡ νέα σελήνη σπεύδει πρὸς τὴν δύσιν τῆς καὶ σὺ ἐν τῇ παραμονῇ τοῦ θανάτου σου πριονίζεις μάρμαρα, λησιμονεῖς τὸν τάφον καὶ ἐγείρεις ἀνάκτορον . . . . — Μετ' ὀλίγον τὰ μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα μόλις θὰ ἀφήσωσι στρέμματά τινα διὰ τὴν κίνησιν τοῦ ἀρότρου, ἀπανταχοῦ δὲ θὰ σχηματισθῶσιν ἰχθυοτροφεῖα εὐρύτερα τῆς λίμνης Λουκρίνης. Ἡ ἐρημικὴ πλάτανος θὰ λάβῃ τὴν θέσιν τῆς μικρᾶς πετλέας· ἡ μύρτος, τὸ ξόν καὶ ὅλοι οἱ ἀρωματικοὶ θησαυροὶ θὰ

πληρώσωσιν εὐωδίας τὴν πεδιάδα, ἐν ἣ ἄλλοτε ἡ ἐλαία ἐπλούτει τὸν ἀρχαῖον κάτοχον . . . Δὲν συνέβαινε οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ αὐστηροῦ Κάτωνος, ὑπὸ τὴν πειθαρχίαν τῶν παλαιῶν Ρωμαίων. Τότε οἱ μὲν πολῖται ἦσαν πένητες, ἡ δὲ δημοκρατία πλουσία . . . .»

Ἐν τούτοις ἡ οἰκονομικὴ ἔννοια τῆς ἐν τῇ εὐδαιμονίᾳ μετριότητος μεταβαίνει ἀπὸ τῆς ποιητικῆς εἰς τὴν πεζὴν τοῦ κόσμου τούτου φύσιν διὰ τινος σταθερᾶς ἀναλογίας μεταξὺ τῶν χρόνων καὶ τῶν τόπων. Τὸ ἰδανικὸν ἀποτελεῖται πάντοτε ἐκ τῆς εὐρωστοτέρας περιόδου αὐτῶν. Ἐὰν αὕτη δὲν εἶναι ἀρωματικὴ εἰς τὴν αἴσθησιν τῆς σκανδαλώδους ματαιότητος, συμβιβάζεται ὅμως τὰ μέγιστα ἐπὶ τῆς οὐσίας τῆς τερπνῆς ἐν τῇ κοινωνίᾳ ζωῆς. Λείπουσιν οἱ μεγιστᾶνες καὶ οἱ ἡγεμονικοὶ, ὑπάρχουσιν ὅμως οἱ εὐρωστοὶ οἰκογενειάρχαι καὶ οἱ ἐργατικοί. Ἐπισκέπτεσθε τὰς κατοικίας τῶν τεχνιτῶν, τῶν γεωργῶν, ἐν γένει τῶν βιομηχάνων, καὶ αἰσθάνεσθε τὴν ἀγαλλίαν τῆς εὐπορίας, ἣτις πανταχόθεν ἐπιλάμπει. Ἄνδρες, γυναῖκες, παῖδες τοῦ λαοῦ κοσμίως ἐνδεδυμένοι, οὐχὶ δὲ ρακενδύται καὶ ἀνυπόδητοι ἀπέναντι ὀλίγων μεταξοφόρων ἢ χρυσοφόρων. Οἰκίαι καθ' ὅλα τὰ στρώματα τῆς κοινωνίας καλῶς διατεταγμέναι πρὸς τὰς λογικὰς τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ἀνάγκας, ὑπὸ τὴν ἐποψιν τῆς καθαριότητος καὶ τῆς λοιπῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας. Ἐθνικὰ ἐργαλεῖα ἀδιακόπως τελειοποιούμενα, καὶ μεταξὺ αὐτῶν διαπρεπῆς ἐν τῇ χρήσει τοῦ λαοῦ θέσις διὰ τὸν κλάδον τῶν βιβλίων, ὅστις ἀποτελεῖ τὸ καθολικὸν ὄργανον τῆς τελειοποιήσεως τῶν κοινωνιῶν. Ἐν γένει τὰ ἐφόδια τῆς ζωῆς πρέπει ἀνέτως νὰ εἰσέρχονται ὑφ' ὅλας τὰς στέγας διὰ τῆς εὐαγγελικῆς ἐκείνης μηχανῆς, ἣτις ἐν τῇ οἰκονομικῇ φρασεολογίᾳ διανέμει τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα εἰς τοὺς ἐργαζομένους. Καὶ ὅταν παρατηρῆται κάπου δυσαρμονία τις εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς μηχανῆς ταύτης, ἡ συνδρομὴ τότε ὅλων τῶν στοιχείων τῆς κοινωνίας πρέπει ἀμέσως νὰ τίθῃται εἰς κίνησιν, ὅπως ἀνακαλυφθῶσιν αἱ αἰτίαι τοῦ παραπτώματος

καί ριφθῆ ταχέως τὸ ἀναγκαῖον εἰς τὴν κοινωνικὴν πληγὴν βάλαμον.

Ἐτέρα οἰκονομικὴ πολιτικὴ ἐν ὀρθῶς φρονούσῃ πολιτείᾳ φαίνεται μοι ἀκατανόητος. Σύμπραξις ἐπομένως ὄλων τῶν τάξεων διὰ τὴν καθολικὴν καλλιέργειαν τῆς ἐθνικῆς εὐδαιμονίας εἶναι ἀναπόφευκτος. Θὰ ἤρχιζον τὴν διδασκαλίαν τῆς διὰ τὸ κοινὸν ἐνδιαφέρον σωτηριώδους ταύτης μεθόδου ἐκ τῆς πρώτης αὐτῆς ἡλικίας, τὴν ὁποίαν κατ' οὐδένα λόγον πρέπει νὰ ἀφίνωμεν εἰς ἄγνοιαν τοῦ πρακτικοῦ κόσμου, δι' ὃν εἶναι προωρισμένη.

Θὰ ἔλεγον μετὰ τοῦ Λεβουὶ εἰς τὰ τέκνα μου: Μάθετε ὅτι δὲν εἶναι ἐπάγγελμα ἐκ τοῦ ὁποίου νὰ λείπη ἢ συμφορὰ, οὐδὲ ἐργάτης, ὅστις νὰ μὴ ἔχη τὸν θανάσιμον κίνδυνόν του. Δὲν ὁμιλῶ μόνον περὶ τῶν στεγαστῶν οἴτινες δύνανται νὰ πέσωσι ἐκ τοῦ ὕψους τῆς στέγης, τῶν οἰκοδόμων οἴτινες δύνανται νὰ συντριβῶσι ὑπὸ λίθον βαρὺν, τῶν ἐν τοῖς λατομείοις ὑπὸ τῶν ἐκρήξεων διαμελιζομένων ἢ τῶν ἐν τοῖς μεταλλείοις ὑπὸ τὰς κρημνιζομένας στοὰς καταστρεφομένων. Ἀφίνω τὰς χιλίας ἐκεῖνας πληγὰς, τὰς ὁποίας προξενεῖ κατὰ πᾶσαν ἡμέραν ἢ χρήσις τῶν φοβερῶν τῆς βιομηχανίας ὀργάνων, καθὼς καὶ τὰς χιλίας ἀσθενείας τοῦ κόπου καὶ τῆς στερήσεως, τὰς ὁποίας προξενεῖ ἢ ὑπερβολὴ τῶν βαρέων τούτων ἔργων. Ἄς περιορισθῶμεν εἰς τὰ ἥσυχα ἐκεῖνα ἐπαγγέλματα, τῶν ὁποίων θίγομεν διὰ τοῦ δακτύλου τὰ ὠφέλιμα προϊόντα.

Ἴδετε τὸ ὠραῖον ἐκεῖνο βαμβακηρὸν ὕφασμα. Αἱ κατασκευάζουσαι αὐτὸ ἐργάτιδες ὑπόκεινται εἰς τὴν φοβερὰν μάστιγα τῆς φθίσεως. Οἱ κατασκευάζοντες τὸν χρωματιστὸν χάρτην τρέχουσι τὸν κίνδυνον τῆς ἐκ τοῦ ἀρσενικοῦ δηλητηριάσεως, καθὼς οἱ τῶν οἰκιῶν χρωματισταὶ καὶ οἱ καθρεπτοποιοὶ τῆς ἐκ τοῦ μολύβδου καὶ ὕδραργύρου. Οἱ ἐργαζόμενοι τὸν κρύσταλλον ἀπολνῆσκουσι στηθικοί, οἱ δὲ τοὺς ἐπιχρῦσους ἤλους παραλυτικοί. Αἱ τὴν μέταξαν ἀναπηνίζουσαι ἐργάτιδες καταπληγώνουσι τοὺς δακτύλους αὐτῶν, οἱ δὲ κατασκευασταὶ τῶν φωσφορικῶν πυρῶν ἀποβάλλουσι

τὰ οὖλα συνήθως καὶ τὰς σιαγόνας αὐτῶν κατὰ τεμάχια. Τέλος οἱ ἐργάται τῆς μηχανικῆς βιομηχανίας διατρέχουσι τὸν κίνδυνον τῆς συντριβῆς τῶν μελῶν αὐτῶν ἐντὸς τῶν φοβερῶν αὐτῆς τροχῶν. Ὅποῖον μαρτυρολόγιον διὰ τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐργασίας!

Καὶ ὅμως θὰ ἐπροχώρουν ἔτι μᾶλλον. Θὰ ἐλάμβανον τὸν υἱόν μου ἐκ τῆς χειρὸς καὶ θὰ ὠδήγουν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ βιομηχανικοῦ καταστήματος μέχρι τοῦ εὐτελεστέρου ἐργαστηρίου, ἵνα γνωρίσῃ τὴν ἐν ἐνεργείᾳ πραγματικὴν τῆς πατρίδος αὐτοῦ ζωὴν, χωρὶς νὰ λησμονήσῃ καὶ τὸ μικρὸν τοῦ γεωργοῦ ὑπαιθρον ἐργαστάσιον. Θὰ ἐπανελάμβανον δὲ πολλάκις τὰς ἐκδρομὰς ταύτας καὶ θὰ ἐπεδίωκον, ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν ἰδεῶν τοῦ δραστηρίου τῆς ἐργασίας πληθυσμοῦ, τὴν ἀκτίνα τοῦ θερμαίνοντος ἐκείνου πυρὸς, τοῦ ὁποίου μόλις ψυχρὰν εἰκόνα παρέχει ἢ ἐκ τῆς ξένης γῆς πηθικίζουσα τῆς ἐποχῆς ἀνατροφή. — Ἐπὶ τέλος ἐνώπιον τοῦ στίλβοντος ἰδρωτός τῶν ἀγωνιζομένων θὰ ἔλεγον εἰς τὸν μικρὸν συνοδοιπόρον μου: «υἱέ, ἰδὲ τοὺς συντρόφους τῆς ἐργασίας σου.» Εἶναι ἡ μοιραία τῆς ἐθνικῆς εὐδαιμονίας προίξις.

ΑΘΗΝΑΪΚΟΝ ΦΩΤΑΕΡΙΟΝ.

Ἀπὸ τῆς περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος θεωρητικῆς ἀφ' ἑνὸς ἀνακαλύψεως τοῦ φωταερίου ὑπὸ τοῦ Γάλλου Lebon καὶ τῆς πρακτικῆς ἀφ' ἑτέρου ἀποδείξεως αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ Murdoch, ἡ οἰκονομικὴ αὕτη περὶ τὸν φωτισμὸν τῶν πόλεων μεταβολὴ συνεπληρώθη ἐντὸς τῶν δύο πρώτων τοῦ παρόντος αἰῶνος δεκαετηρίδων ἐν Ἀγγλίᾳ χάρις εἰς τὴν ἐπιχειρηματικὴν ἰδίως δραστηριότητα τοῦ Γερμανοῦ Winsor. Ὡστε, δυνατὸν εἰπεῖν, ὅτι καὶ τὰ τρία τῶν προϊσταμένων ἐθνῶν ἐν τῷ νεωτέρῳ πολιτισμῷ συνετέλεσαν εἰς τὸν ὕλικόν, ὅπως καὶ εἰς τὸν πνευματικόν φω-

τισμόν αὐτοῦ. Ἐν τούτοις ἡ κυρία ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀρχὴ εἶναι οὐσιωδῶς Ἀγγλική. Ἐνῶ κατ' αὐτὴν ἀπὸ τοῦ 1816—23 συνέστησαν πολλὰ φωταερικά καταστήματα καὶ τὸ πρῶτον τοῦ Winsor ἐν Λονδίῳ ἐξέτεινε τὰς διακλαδώσεις τῶν σωλήνων του εἰς ἀπόστασιν 50 λευγῶν, ἀπ' ἐναντίας μετὰ δυσχερειῶν ἱκανῶς δυσυπερβλήτων ἢ νέα φωταερική βιομηχανία ἠδυνήθη νὰ εἰσχωρήσῃ ἐντὸς τοῦ κυρίου τῆς Εὐρώπης κορμοῦ, εἰς κρὶνόμεν ἐκ τῶν κατ' αὐτὴν ἐν Γαλλίᾳ διαφόρων ἐπιχειρηματικῶν περιπετειῶν καὶ ἐκ τῆς ἀλλοτριότητος, εἰς ἣν ἐπὶ τεσσαράκοντα ὄλα ἔτη ἀπὸ τῆς ἐν λόγῳ οἰκονομικῆς ἐν Ἀγγλίᾳ μεταρρυθμίσεως διετέλεσεν πρὸς αὐτὴν ὁ Ἕλληνας νομοθέτης.

Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ κατὰ τὸ ἔτος 1857 ἐξεδόθῃ ὁ νόμος τῆς 15 Μαΐου, ὅστις ἐπέτρεψεν εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ἵνα παραχωρῇ καθ' ἐκάστην πόλιν προνόμιον πεντηκονταετὲς ὑπὲρ τῶν ἰδρυόντων φωταερικά καταστήματα. Ἡ βιομηχανία αὕτη ἐθεωρήθη ὡς ἀνήκουσα εἰς τὴν σφαῖραν τῆς δημοτικῆς ἐξουσίας, πρὸς τὴν ὁποίαν ἀφέθησαν οὕτως αἱ ἰδιαιτεραὶ συμφωνίαι. Ἐπὶ τοῦ ὅλου ὁ νόμος ὑπόσχεται ἀτέλειαν «παντὸς δημοσίου καὶ δημοτικοῦ φόρου ἐπὶ τῶν ἐξωθεν εἰσαχθησομένων μηχανῶν, ἐργαλείων καὶ ὑλικοῦ, τῶν ἀναγκασιούτων διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀερίου καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ προνομίου.» Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ νόμου τούτου ἐξεδόθη ἡ κυβερνητικὴ τοῦ διὰ τὰς Ἀθήνας προνομίου παραχώρησις καὶ συνεπεὶα ταύτης ὑπεγράφη ὑπὸ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων τὸ πρῶτον ἐν Ἑλλάδι περὶ φωταερικῆς βιομηχανίας συμβόλαιον, καθ' ὃ ἡ ἀρχὴ τοῦ πεντηκονταετοῦς προνομίου ὠρίσθη ἀπὸ τῆς 30 Αὐγούστου 1858 καὶ ἐλήφθη ὡς βᾶσις τῆς μὲν καθαριότητος τοῦ φωταερίου ἢ ἐν Παρισίοις εἰθισμένη, τῆς δὲ φωτιστικῆς δυνάμεως ἢ τῆς λυχνίας Carcel, κατὰ πᾶσαν ὥραν καιούσης 42 γραμ. ἐλαίου. Ὄρισθησαν δὲ αἱ διαστάσεις τῆς ἐπὶ τοῦ φωταερικοῦ φανοῦ καιομένης φλογὸς ὀριζοντείας μὲν εἰς 67 χιλιοστημόρια τοῦ μέτρου, καθέτως δὲ εἰς 32, καὶ ἐν γένει ἐλήφθη ἢ ἐν τῇ

προνομιακῇ βιομηχανίᾳ ἀναπόφευκτος πρόνοια περὶ τῆς τιμῆς τῶν πωλήσεων τῶν προϊόντων αὐτῆς καθὼς καὶ περὶ τῶν δυνατῶν παραβάσεων τῶν ὑποχρεώσεων τῆς. Ὑπελείπετο οὕτως ἡ πρακτικὴ τῆς νέας βιομηχανίας ἀποκατάστασις, καθ' ἣν, ἐπειδὴ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις δὲν συνεμερίζετο τὰς ἰδέας τοῦ Winsor περὶ τῆς ἀγαθῆς τοῦ φωταερίου ἐπιρροῆς ἐπὶ τῆς ζωικῆς τῶν ἀνθρώπων οἰκονομίας (1), διὰ τοῦ διατάγματος τῆς 26 Ἰουλίου 1857 κατέταξε τὰ ἐγεροθησόμενα φωταερικά καταστήματα εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐχόντων βλαβερὰν καὶ ἐπικίνδυνον ἐπιρροὴν πρὸς τὰς γειτνιαζούσας κατοικίας (διατ. 3 Ἀπριλ. 1835 ἀρθ. 19), ὥρισε δὲ διάφορα προληπτικὰ τῶν καταχρηστικῶν συνεπειῶν μέτρα.

Ἡ ἐπιχείρησις ἐφ' ἱκανὸν χρόνον μεταίωρος, δὲν ἠδυνήθη ἐπὶ τέλους νὰ μείνῃ εἰς τὰς πρώτας αὐτῆς χεῖρας· διὰ τοῦτο μετεβιβάσθη εἰς ἐταιρίαν Γαλλικὴν, εἰς τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἀποδοθῇ ἡ δικαιοσύνη, ὅτι κατώρθωσε τὸ ἔργον (1861), ἀντικρυ ὄλων τῶν δυσκολιῶν, τὰς ὁποίας πάντοτε περιέχει ἐν ἑαυτῇ ἡ μεταφύτευσις τῶν νέων βιομηχανιῶν, εἰς χώρας μάλιστα ἐν αἷς, ὡς ἡ Ἑλλάς, καὶ μικρὰ εἶναι ἡ πρώτη κατανάλωσις, καὶ ἐλλειπῆς ἡ ἰθαγενῆς τῶν πρώτων τῆς βιομηχανίας ὑλῶν προμήθεια, τοῦ γαιάνθρακος ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ ὀριστικὴ τοῦ βιομηχανικοῦ ἀγῶνος ἔκβασις ἦτο ὑπὲρ τὰς διοικητικὰς ἰδίως δυνάμεις τῆς Γαλλικῆς ἐταιρίας, διότι καὶ ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῆς ἀπέδρα (6 Φεβρ. 1873) ἡ φωταερική τῶν Ἀθηναίων ἐπιχείρησις, ἐμπιστευθεῖσα τὰς περαιτέ-

(1) Ὑπὸ τὴν ὀρμὴν τῶν ἐπιχειρηματικῶν τάσεων του διετείνετο ὁ Winsor, ὅτι ἡ ὁσμὴ τοῦ φωταερίου ἦτο πολύτιμος εἰς τὴν ὑγείαν καὶ χρησιμοτάτη εἰς τοὺς πάσχοντας κατὰ τοὺς πνεύμονας· ἐμακάριζε δὲ τοὺς ἐν τοῖς φωταερικοῖς καταστήμασιν ἐργαζομένους. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ κινδυνώδες τῶν ἐκρήξεων τοῦ φωταερίου, ὑπεστήριζεν ὅτι ἠδύνατο νὰ εἰσέλθῃ μετὰ φωτὸς ἐντὸς δωματίου ἐπὶ πολλὰ ἡμερονύκτια ὑπερπληρωμένου ἐκ φωταερίου, χωρὶς νὰ πάθῃ κακὸν τι!

ρω τύχας έαυτής εις τήν νυν Έλληνικήν εταιρίαν, τής όποιας ό ζωτικός όργανισμός έμορφώθη έν τή 'Αγγλική μάλλον τής βιομηχανίας πρακτική, τό αιώνιον τής όποιας έμβλημα—«άκρίβεια, εργασία, ταχύτης και έπιμονή»—είναι ίκανώς μέν γνωστόν, πηγγή δέ πάσης οικονομικής τών έθνών και τών ατόμων προόδου. Διά τοϋτο έπίστευσα πάντοτε, ότι, καθώς αποστέλλομεν εις Ευρώπην ύποτρόφους διά τήν θεολογικήν και τήν φιλοσοφικήν, έπρεπε να πέμπωμεν τοιούτους και εις 'Αγγλίαν διά τήν επιχειρηματικήν και τήν βιομηχανικήν.

Η από τής Γαλλικής εις τήν Έλληνικήν εταιρίαν μεταβίβασις τής επιχειρήσεως συνετελέσθη άντι 940 χιλ. δραχμών, εις τās όποιās προσθετέον και έτέρας 166 χιλ. περίπου, δι' ών ή νέα εταιρία έξετέλεσε διάφορα έργα εις τελειότεραν τής φωταερικής βιομηχανίας καλλιέργειαν. Τοιουτοτρόπως ένω κατά τό 1873 παρήγεν αύτη 150 κυβικά μέτρα φωταερίου άνά πάντα τόνον γαιανθράκων, τό 1874 ή αναλογία αύτη προεβιβάσθη κατά 24 τοίς %, διότι έκασος τόνος γαιανθράκων παρήγαγε 186 κυβ. μέτρ. φωταέριον.

'Αλλ' ή μεταξύ τών δύο εταιρικών περιόδων αντίθεσις αναφαίνεται ιδιαιτέρως επί τοϋ ποσοϋ τής καταναλώσεως τοϋ φωταερίου. Ένώ κατά τὰ τέλη τής πρώτης (Φεβρ. 1873) οι φωταεριοί έν γένει λαμπτήρες τής πόλεως ύπελογίζοντο εις 2 541, κατά τὰ τέλη 1874 ανεβιβάσθησαν εις 3 200. Η έν διαστήματι 22 περίπου μηνών κατά 659 λαμπτήρας αύξησις τής φωταερικής τών 'Αθηνών καταναλώσεως είναι ούσιωδώς ένδεικτική, ύπο τήν όσημέραι έπιτεινομένην διευκόλυνσιν τής χρήσεως τοϋ φωταερίου, τόσον εις τὰ έξοδα τής τοποθετήσεως τών διαφόρων κατά μέρος σωλήνων και μηχανισμών, όσον και εις τήν έν τω 'Αθηναϊκω πληθυσμω διάδοσιν τής άκρας οικονομικής σημασίας τοϋ φωταερίου. "Ινα δώσω γενικήν έπ' αύτης έννοιαν, άρκει ή ύπό τοϋ Percelet γενομένη σύγκρισις μεταξύ τών έν χρήσει διαφόρων φωτιστικών μεθόδων, κατά τήν όποιαν εις αποτέλεσιν φωτός ίσης δυνάμεως προς τό τής λυχνίας

Carcel (ήτις, ως προερρέθη, έλήφθη ως βάσις κατά τό ήμετερον φωταέριον), απαιτείται παραγωγική προς πάσαν ώραν δαπάνη εις κηρία μέν ήμισείας δραχμής, εις άλειματοκηρία δέ 11 λεπτών, εις έλαιον δέ 7 λεπτ. και εις φωταέριον (κατά νεωτέρας έρεύνας) 3 λεπτ.

Προφανής είναι ή έπιρροή τήν όποιαν έξασκει επί τοϋ προκειμένου ή έν Ελλάδα έλλειψις γαιανθράκων, άφοϋ εκ τούτων κατασκευάζεται τό φωταέριον. Τοιουτοτρόπως ένω έν Παρισίοις τό μέν δημόσιον αγοράζει τό φωταέριον άντι 18 λεπτών ό δέ ιδιώτης άντι 33 κατά κυβικόν μέτρον, διά τοϋς 'Αθηναίους ή άρχική τοϋ δήμου αύτων σύμβασις δρίζει κατ' άνώτατον όρον τήν τιμήν τοϋ κυβικοϋ μέτρου εις 50 λεπτ. ήτις έκτοτε μένει σταθερως έν ισχύϊ (¹). 'Ανεξαρτήτως τών βιομηχανικών λόγων, έξ ών εις περαιτέρω ανάπτυξιν τής καταναλώσεως ή κατάπτωσις τής τιμής ταύτης ήθελε κριθί προΐόντος τοϋ χρόνου συμφεροτέρα, κατά πάσαν έπόψιν κέκτηται σημαντικώτατον μέλλον ή άνθρακοφόρος τής Έλληνικής γής καλλιέργεια και μάλιστα ή ακριβεστέρα άνάλυσις τής φωταερικής δυνάμεως τών γνωστών τοϋ τόπου φαιανθράκων. Κατά τοϋτο όμολογητέον, ότι ύπάρχει σπουδαία δυσκολία, διότι ως γνωστόν όλοι οι γαιανθρακες δέν είναι τής αύτης φωταερικής δυνάμεως. Ένώ ό 'Αγγλικός τοϋ Newcastle παρέχει 320 λίτρ. φωταερίου κατά χιλιογράμμον, ό Γαλλικός τοϋ Mons δίδει περί τās 200. 'Ο-

(¹) Η κατά πάσαν ώραν χρήσεως επί έκάστου λαμπτήρος αναλογία έχει ως έξής: άν μέν πρόκειται περι ιδιωτικοϋ, ¹/₁₀₀ δραχμής, άν δέ περι δημόσιου 6, άν δέ περι δημοτικοϋ 5 ¹/₂. — 'Ο καθ' ώραν ύπολογισμός οϋτος τής φωταερικής χρήσεως είναι ούσιωδώς έλαττωματικός, είτε διά τό ποσόν τοϋ φωτός, είτε διά τό μέτρον τοϋ χρόνου και έν γένει τήν έπιτήρησιν και τās άμφισβητήσεις. 'Ασφαλεστέρα είναι ή έτέρα μέθοδος, ή νυν κοινως έν χρήσει. Έννοω τήν διά γνωμόνων καταμέτρησιν, επί τής όποιας, όπως έθίζεται και έν τή αυτική Ευρώπη, ή ήμετέρα φωταερική επιχείρησις έλαβε τό μέτρον τής προς τοϋς καταναλωτάς μισθώσεως τών προσήκόντων μηχανισμών.

πωσδήποτε όμως, εάν αι τιμαί τῆς μεταφορᾶς τῶν ὄσον ὀ γαιάνθραξ βαρέων τῆς βιομηχανίας πρώτων ὑλῶν ἔχει ἰδιαιτέραν σημασίαν ἐπὶ τῆς καθόλου βιομηχανικῆς προόδου, ἢ ἐπιστήμη εἶναι τόσον εὐρεῖα, ὥστε ὑπάρχει καὶ διὰ τὴν Ἑλληνικὴν γῆν ἰκανὴ πρὸς τὰ πρόσω ἐλπίς. Τοιοῦτοτρόπως τόποι, ὡς ἡ Ἑλλάς, κατ' ἐξοχὴν ρητινοφόροι καὶ ἔλαιοφόροι ἀπὸ τοῦ καρποῦ τῆς ἐλαίας μέχρι τῆς περὶ τὴν γεωργικὴν τῶν ἔλαιοσπόρων καλλιέργειαν δυνατῆς τελειοποιήσεως, ὑποκρύπτουσιν ἰδιαιτέρον ὅλως μέλλον διὰ τὴν φωταερικὴν βιομηχανίαν, εἰς τὴν ὁποίαν αἱ ὑλαι αὗται δύνανται νὰ δώσωσιν ἰσχυρὰν ἐπικουρίαν. Εἶναι ἀληθές ὅτι ὑπὸ οἰκονομικοὺς ὄρους ἢ ἐκ τοῦ ἐλαίου παραγωγὴ τοῦ φωταερίου εἶναι μᾶλλον δαπανηρὰ, μὴ λησμονήσωμεν ὅμως ὅτι, καθὼς παρατηρεῖ ὁ Figuier, εἶναι καὶ τρεῖς τοῦ ἀπὸ γαιάνθρακος φωτισμοῦ λαμπροτέρα. Ὡστε ὅταν τελευταῖον ἤκουσα, ὅτι πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐξερρίζωσαν τὰς ἐλαίας, ἐσκέφθην κατ' ἐπανάληψιν μὴ τυχόν εἰς ἀπώτερον μέλλον θὰ ἦτο ἡ γεωργικὴ αὕτη μεταβολὴ δεινὴ ἀπρονοησία.

Μέχρι τοιούτων προσδοκιῶν ἀξία παρατηρήσεως εἶναι ἡ ἀντίθεσις, εἰς ἣν περιέπεσεν ἐπὶ τῆς φωταερικῆς βιομηχανίας ἡ σύγχρονος οἰκονομικὴ τοῦ τόπου πολιτικὴ, ἀπέναντι τῶν ἀρχικῶν ἰδεῶν καὶ μάλιστα τῶν νομικῶν ὑποχρεώσεων αὐτῆς. Ὅταν ἀπενέμετο εἰς τὴν φωταερικὴν τῶν Ἀθηνῶν ἐπιχείρησιν τὸ πεντηκονταετὲς προνόμιόν της, ἐξησφαλίζετο δὲ, ὡς εἶδομεν, συνάμα εἰς αὐτὴν καὶ ἡ ἀτέλεια τῶν διὰ τὴν παραγωγὴν τοῦ φωταερίου εἰσαγομένων ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς μηχανῶν καὶ ὑλῶν, κατὰ παράδοξον τρόπον ἐν τοῖς τελευταίοις δύο ἔτεσιν ἡ διοικητικὴ ἡμῶν περὶ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων ἐμπειρία σταματᾷ ἐπὶ τῶν μηχανῶν καὶ τυφλώττει ἐπὶ τῶν ὑλῶν, αἵτινες τοιοῦτοτρόπως ἀντικρυ τοῦ ἀπὸ συμβάσεως θετικοῦ δικαίου φορολογοῦνται.

Τὰ εἰσοδήματα τῆς ἐν Ἀθήναις φωταερικῆς ἐπιχειρήσεως εἶναι ἀκριβῶς ἀνάλογα πρὸς τὸ ποσὸν τῆς καταναλώσεως

τοῦ προϊόντος αὐτῆς. Ἐνῶ κατὰ τὸ 1873 οὐδὲν αὕτη παρήγαγεν εἰσόδημα, κατὰ τὸ 1874 ἐχορήγησε εἰς τοὺς μετόχους 6 τοῖς % ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου αὐτῶν (1 $\frac{1}{2}$ ἑκατομ. δραχ.). Βεβαίως τὸ εἰσόδημα τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἀτενίσῃ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὁ Winsor ὑπέσχετο εἰς τὰ πρῶτα θύματα αὐτοῦ (12450 τοῖς %!). Ἐν τούτοις, ὡς πρώτη ἀρχή, πάντοτε τὸ ποσὸν τοῦτο εἶναι τὰ μέγιστα ἐνθαρρυντικόν. Ἴνα δώσω δὲ γενικὴν ἔννοιαν τῶν διαστάσεων, ἃς δύναται νὰ λάβῃ ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἡ ἐπιχείρησις, ἀρκεῖ ἡ σύγκρισις τῆς ἐν Παρισίοις εἰς φωταερίον καταναλώσεως πρὸς τὴν ἐν Ἀθήναις ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πληθυσμοῦ τῶν δύο τούτων πόλεων. Ἐνῶ ἡ Παρισινὴ (1 053 262 κάτοικοι τῷ 1854) ὑπελογίζετο κατὰ τὸ 1857 εἰς 52 262 191 κυβικὰ μέτρα, ἡ Ἀθηναϊκὴ (44 510 κάτοικοι τῷ 1870) ἀνέβη κατὰ τὸ 1873 εἰς 480 648 κυβικὰ μέτρα. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἐνῶ ὁ Ἀθηναϊκὸς πληθυσμὸς παριστᾷ τὸ $\frac{1}{20}$ τοῦ Παρισινοῦ, ἡ Ἀθηναϊκὴ κατανάλωσις μόλις παριστᾷ τὸ $\frac{1}{100}$ τῆς Παρισινῆς. Ἡ ὁδὸς οὕτω τῆς ἀναλόγου προαγωγῆς τῆς φωταερικῆς ἡμῶν ἐπιχειρήσεως εἶναι εὐρυτάτη, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔχουσι μείζονα ἐτι σημασίαν οἱ ἀριθμοὶ τῶν ἰδιωτῶν καταναλωτῶν, διότι ἀπέναντι τῶν ἐν Παρισίοις 34 815 τῷ 1857, μόλις ἠριθμοῦντο ἐν Ἀθήναις 255 τῷ 1874, ἦτοι 1 : 135.

Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι δύναται ὑπὸ τινων νὰ θεωρηθῇ ὡς παρακεκινδυνευμένη γνώμη ἡ ἐπέκτασις τῆς καταναλώσεως τοῦ Ἀθηναϊκοῦ φωταερίου μέχρι τοῦ Πειραιῶς. Ἀλλ' ὅταν ἀναλογισθῇ τις ἀφ' ἐνός τὰς δαπάνας τῆς πρώτης ἐν Πειραιεῖ φωταερικῆς ἀποκαταστάσεως καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν ἐκ τοῦ ἐν Ἀθήναις φωταεριοῦ καταστήματος μέχρι τοῦ Πειραιῶς ἀπόστασιν, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οὐχὶ ἀνωτέραν τῶν 6 χιλ. μέτρων, δύναται νὰ εἰσέλθῃ τολμηρότερον εἰς τοὺς ὑπολογισμοὺς, οἵτινες ἀλλαχοῦ ἐκτείνουσι τὰς σιδηρὰς γραμμὰς τῶν φωταερικῶν ἐπιχειρήσεων εἰς δεκαπλασίαν καὶ εἰκοσαπλασίαν ἀποστάσεις. Κατ' αὐτοὺς δὲ δὲν πρέπει νὰ λησμονηθῶσιν αἱ ὁσημέραι ἐπιτεινόμεναι φωτιστικαὶ τοῦ Πειραιῶς ἀνάγκαι ἐν

ταῖς ὁδοῖς καὶ τοῖς ἐργοστασίοις, ἐν ταῖς οἰκίαις καὶ ταῖς δημοσίαις συναθροίσεσιν.

ὑπὸ ἑτέραν ἔποψιν καὶ τὰ λοιπὰ προϊόντα τῆς Ἀθηναϊκῆς ἐπιχειρήσεως δύνανται νὰ λάβωσιν ἰδιαιτέραν βιομηχανικὴν ἐπίδοσιν. Ἐκτὸς τοῦ κ ὠ κ, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸ 1874 ἀνέβη εἰς τόνους 4 661 $\frac{1}{3}$, καὶ ἐχρησίμευσε, τὸ μὲν, εἰς θέρμανσιν τῶν κλιβάνων τοῦ καταστήματος (476 800 ὀκ.), τὸ δὲ, ὡς πόρος τῆς ἑταιρίας (802 239 ὀκ.), ἡ πίσσα εἶναι προϊόν τοῦ ὁποῖου ἡ βαθμιαία εἰσαγωγή ἐν τῇ ναυτικῇ βιομηχανίᾳ θέλει ἀποτελέσει ἀξιόλογον κλάδον εἰσοδήματος. Ἰδιαιτέρως ἐπίσης πρέπει νὰ γίνῃ μνεῖα καὶ περὶ τῆς μεγάλης ἐκείνης ἐν τῷ φωταερίῳ χρωματιστικῆς ἐπιχειρήσεως, ἐξ ἧς παράγεται τὸ τεχνητὸν ἐρυθρόδανον, περὶ οὗ ἡ Οἰκονομικὴ Ἐπιθεώρησις ἐποίησατο ἤδη λόγον ἐν Φυλ. 20^φ, σελ. 353 (Ὀκτωβρ. 1874).

Ἀνεξαρτήτως δὲ τῶν ἐν τῷ μέλλοντι τελειοποιήσεων, αἰτινες περικλείουσιν ἐν ἑαυταῖς τὸ ἀείποτε ἀνανεούμενον μέλλον τῆς ἀληθοῦς προόδου ἐν τῇ οἰκονομικῇ τῶν κοινωνιῶν ζωῇ, ἡ φωταερική τῶν Ἀθηναίων ἐπιχειρήσις δύνανται νὰ καταταχθῇ μεταξὺ τῶν ὀριστικῶν πλέον τῆς Ἑλληνικῆς βιομηχανίας κατακτήσεων. Ἄς εὐχηθῶμεν ἵνα ἡ πρακτικὴ τοῦ παραδείγματος αὐτῆς διδασκαλία ἀποφέρῃ καρποὺς καὶ μεταξὺ τῶν λοιπῶν τῆς ἐθνικῆς ἐργασίας κλάδων, ἐν τοῖς ὁποίοις ἄλλως δύνανται ἤδη νὰ ἀριθμηθῶσιν ἀξιοὶ ἰδιαιτέρας μελέτης καὶ ἱκανῶς εὐρωστοὶ συναγωνισταί.

ΑΓΟΡΑΙΑ ΤΗΣ ΓΗΣ ΑΞΙΑ.

Μεταξὺ τῶν διαφόρων ἀντικειμένων τῆς ἀνθρωπίνης κτήσεως, ἡ γῆ καὶ τὰ μετ' αὐτῆς σταθερῶς σὺνηνωμένα φυσικὰ ἢ τεχνικὰ στοιχεῖα ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν τῆς θομελιώδους τῶν κοινωνιῶν ἀναπτύξεως. Ἄνευ π. χ. ἀγρῶν

πυκνὸς πληθυσμὸς ἀνέφικτος ἀποβαίνει, καὶ ἄνευ οἰκιῶν ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ πόλις. Ἐν γένει ἢ ἐπὶ τῆς γῆς ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου συνδέεται μᾶλλον πρὸς τὴν ἐπιβλητικὴν ἔννοιαν βάσεώς τινος φυσικῆς διὰ τὴν πρώτην ἄμα καὶ τελευταίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀποκατάστασιν.

Ἐνδιαφέρει λοιπὸν τὰ μέγιστα ἢ ἐν τῇ πολυκυμάντῳ ἀγορᾷ τῶν παντοίων ἐφοδίων τῆς ζωῆς τοιαύτη ἢ τοιαύτη ἀποστολὴ ἀντικειμένου τόσον ἀναποφεύκτου εἰς τὴν ἐθνικὴν ἐν γένει οἰκονομίαν. Ὅτι καὶ τὰ ἀκίνητα ὅπως καὶ τὰ κινητὰ αἰσθάνονται ζωηρὰν ἐπιθυμίαν εἰς μετάβασιν ἀπὸ κυρίου εἰς κύριον, εἶναι ἀλήθεια τὴν ὁποῖαν μαρτυροῦσιν οἱ αἰῶνες τῆς ἀρπαγῆς ἀφ' ἐνός καὶ τῆς συναλλαγῆς ἀφ' ἑτέρου. Ἀφίνω κατὰ μέρος τὰς ἐξαιρετικὰς ἐκεῖνας χώρας, ἐν αἷς (Σπάρτη, Ἀγγλία) ἡ πολιτικὴ τῆς ἐπικρατείας κατασκευῆ, ἀπαβλέπουσα εἰς τὴν μονιμοποίησιν τῶν γαιῶν ἐντὸς περιωρισμένου κύκλου ὀλίγων οἰκογενειῶν, ἵνα ἡ συνεπῆς πρέπει καὶ τὸ φυσικὸν δικαίωμα τῆς κληρονομίας νὰ ὑποτάξῃ εἰς τὸν ἐκτὸς τοῦ ἐμπορίου ἐξοστρακισμόν τῆς γῆς. Ὁ κανὼν ὅμως εἶναι ἡ ἐλευθερία τῆς συναλλαγῆς. Ἄς ἴδωμεν πῶς λειτουργεῖ αὗτος ἐν τῷ φυσικῷ τῶν κοινωνιῶν ὀργανισμῷ ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἀκίνητα.

Κατὰ πρῶτον ἐπιδρᾷ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἢ παραγωγικῆς δυνάμεις τῆς γῆς. Ὅσω μείζων ἢ ἐξ αὐτῆς πρόσοδος τόσῳ ἀνώτερον τὸ εἰς ἀντάλλαγμα τῆς διδόμενον τίμημα. Καὶ τὰνὰπαλιν, ὅσω ἐλάσσων ἢ ἐκ τῆς πωλουμένης γῆς πρόσοδος, τόσῳ κατωτέρα ἢ εἰς ἀπόκτησιν τῆς προσφερομένης τιμῆς. Ἡ οἰκονομικὴ αὕτη ἔννοια εἶναι ἀπλουστάτη, ἄμα ὑποτεθῆ ὅτι ἡ χρῆσις τῶν ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ τιμήματος διδομένων χρημάτων ἔχει πάντοτε τὴν αὐτὴν ἀξίαν. Ἀλλὰ δὲν γνωρίζω ἀξίαν εἰς τὸν κόσμον δυναμένην νὰ συμβιβασθῇ πρὸς τὸ σύστημα τοῦ Ἡρακλέους, ὅταν θέτων οὗτος τὰς στήλας τοῦ ἐν Ἰβηρίᾳ περιώριζε μέχρις αὐτῶν τὴν γῆν. Τὸ οἰκονομικὸν ἔδαφος τῶν ἀξιών εἶναι ἐλαστικόν, ἐπομένως καὶ ἡ χρῆσις τῶν ἀνταλλασσομένων κεφαλαίων ὅτε μὲν ὑπερτιμᾶται, ὅτε δὲ ὑποτιμᾶται. Εἰς τοιαύ-

την περίπτωσιν ποίαν ὁδὸν ἀκολουθεῖ ἢ ἀγορὰ τῆς γῆς ;

Εἶναι προφανές ὅτι ὅταν τὰ χρήματα ὑπερτιμῶνται (ἀνώτερος τόκος) ἢ τάξις τῶν δεομένων αὐτῶν περιορίζει ὅσον ἔνεστι τὰς ἑαυτῆς ἀνάγκας. Ἐπομένως τὰ χρήματα προσφέρονται εἰς τὰς ἐργασίας ἐκείνας, ἐν αἷς ὑπάρχουσι μείζονες ἀμοιβαί. Αἱ γαῖαι τότε τῆς μικρᾶς προσόδου μένουσιν ἀζήτητοι καὶ ἡ προτίμησις δὲ τῶν ἀνωτέρας προσόδου γαιῶν δὲν εἶναι πολὺ ζωνηρά. Ὄταν ἡ βιομηχανία καὶ ἡ ἐμπορία δίδουσιν 20 τοῖς % διὰ τὴν χρῆσιν τῶν κεφαλαίων, οἱ κύριοι αὐτῶν δὲν εὐρίσκουσι τὴν μείζονα ἀπὸ τῆς γῆς πρόσοδον (4—6 π. χ. τοῖς %) ἱκανῶς ἐλκυστικὴν. Τὸ ἐναντίον φαινόμενον θὰ συμβῇ ἅμα τὰ κέρδη τῶν βιομηχανικῶν καὶ ἐμπορικῶν κεφαλαίων καταπίπτωσιν. Ὄσον προσεγγίζουσι πρὸς τὸ εἰσόδημα τῆς γῆς, τόσον ἡ ἔλξις αὐτῆς πολλαπλασιάζεται καὶ τὰ προηγουμένως ὑπερήφανα κεφάλαια ἀναγκάζονται νὰ ριφθῶσιν εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς.

Δὲν ἐννοῶ ἐντεῦθεν ὅτι ἐν καλῶς ὀργανισμένη ἐθνικῇ οἰκονομίᾳ τὸ εἰσόδημα τῆς γῆς δύναται κανονικῶς νὰ ὑπερβῇ τὸ εἰσόδημα τῶν ἐπιχειρήσεων. Ἐν γένει τὰ εἰς ἀγορὰν τῶν γαιῶν χρησιμεύοντα κεφάλαια ἐπαρκοῦνται εἰς πολλῶν μετριοφρονεστέρους καρπούς. Ὄταν ὁ ναυτιλλόμενος κινδυνεύῃ καὶ ὑπαρξίν καὶ περιουσίαν, οὐδαμῶς παράδοξον ἂν ἡ ἀγορὰ γενναίως τὸν πληρόνῃ διὰ τοῦτο. Ἡ δὲ ἀσφάλεια τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ριπτομένων κεφαλαίων εἶναι τοιαύτη, ὥστε ἀναντιρρήτως ἐλλεῖπει σπουδαιότατον στοιχεῖον τῆς ἐν ἄλλαις χρήσεσι φυσικῆς ὑπερτιμῆσεως αὐτῶν. Ἀκολουθῶν ἔρχεται ἡ σειρά τῆς κοινωνικῆς τῶν γαιοκτητῶν ὑπολήψεως. Ὁ κόλαξ τοῦ Θεοφράστου δὲν ἔλεγεν ἐπὶ ματαίῳ «καὶ τὴν οἰκίαν εὖ ἠρχιτεκτονῆσθαι καὶ τὸν ἀγρὸν εὖ πεφυτεῦσθαι.» Μίαν ἡμέραν λαβὼν μέ τις ἐκ τῆς χειρὸς μὲ ἀνεβίβασε εἰς τὸ ὕψος τῆς οἰκοδομῆς του. Ὁ Σατανὰς μετεχειρίσθη πρὸς τὸν Ἰησοῦν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν ἐντελῶς ἠγνόει ὁ οἰκοδεσπότης μου. Ἐνόμισα ὅμως ὅτι τὸ κτίριον κλίνει ὀπισθοῦν πρὸς δεξιὰ . . ., τὴν δὲ ἐπιούσαν ἀπώλεσα

τὸν χαιρετισμὸν τοῦ κυρίου του. Ὅπως καὶ ἂν ἔχη, πάντως ἡ ἀκίνητος ἰδιοκτησία συνδέεται πρὸς μεγάλα πλεονεκτήματα ἐν τῷ κοινωνικῷ καὶ τῷ πολιτικῷ βίῳ, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀποκτήσεώς της διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν σπουδαιότατου ἐλατηρίου ἐξόχου οἰκονομικῆς σημασίας, ἀναλυομένης ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἰς ὑπερτίμησιν, σχετικῶς ἀνωτέραν τῆς ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἐφοδίων τῆς ζωῆς.

Καὶ ἡ εὐχέρεια δὲ τῶν γαιῶν εἰς κατακερματισμὸν δὲν εἶναι μικρὰ εἰς ὑπερτίμησιν αἰτία. Ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ ἀδάμαντος ἀξίας ἑκατομμυρίων, δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι ἠδύνατο νὰ διέλθῃ ἀνενόχλητος ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον τὴν Ἑλληνικὴν ἀγορὰν. Δὲν συμβαίνει ὅμως οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν οἰκοπέδων π. χ. τῆς Ἀθηναϊκῆς πρωτευούσης, εἰς τὰ ἄκρα τῆς ὁποίας ἡ διαίρεσις καὶ ὑποδιαίρεσις αὐτῶν καταλήγει εἰς τὰ μικρὰ βαλάντια καὶ κατορθοῦται ἐντεῦθεν ἑκατὸν πήχεις γῆς νὰ σύρῳσιν ὀπισθὲν των δεκαπλασίους ἀγοραστὰς περὶ τὴν ζώνην τῆς πόλεως ἢ ἐν τῷ κέντρῳ αὐτῆς. Τὸ ἀποτέλεσμα δὲ εἶναι ὅτι σχετικῶς ἀναβιβάζεται ἡ τιμὴ πλειότερον ἐν τοῖς πέριξ ἢ ἐν τοῖς ἐντός.

Ἐν γένει ἡ ὑπερτίμησις τῶν γαιῶν ὅταν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἐκ τῆς συσσωρεύσεως τῶν κεφαλαίων ὑποτιμῆσεως τοῦ τόκου αὐτῶν ἀποτελεῖ περίοδον τοῦ οἰκονομικοῦ πολιτισμοῦ λίαν ἐνδεικτικὴν. Ἐνῶ ἀφ' ἑνὸς δὲν ὑπάρχει, οὕτως εἰπεῖν, σταθερὸν ὄριον τοῦ προβιβάσμου ἐν τῷ κινητῷ πλούτῳ, ἡ γῆ δὲν αὐξάνει κατὰ βούλησιν. Δυνατὸν ἐν τοῖς διαστήμασι τῶν αἰώνων νὰ σχηματίσωσιν ὁ Νεῖλος ἢ ὁ Μισισσιππῆς νέας ἐπὶ τῶν ἐκβολῶν των χώρας, ὁ ἀνθρώπος ὅμως δὲν δύναται νὰ κατασκευάσῃ ἀγρὸν ἐκεῖ ὅπου δεσπόζει τὸ κύμα. Τότε τὰ κεφάλαια τῆς χώρας, ἀφοῦ περιέλθωσιν ὅλα τὰ σημεῖα αὐτῆς καὶ πληθυνθῶσι μετὰ τῶν ἀνθρώπων, ἀρχίζουσιν ἐκ νέου τὰς περιουσίας των, ὅπερ εἰς τὸ θέμα τῶν τιμῶν ἀναλύεται εἰς ὑπερτίμησιν τῶν γαιῶν. Ἐν τούτοις τὸ ἀγαθὸν τοῦτο σύμπτωμα δὲν εἶναι πάντοτε ἀσφαλές. Διότι ἐὰν ἐπλημμύρησεν ὁ χρυσὸς ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως νέων πλουσιῶν φλεβῶν, ἢ ἐὰν ἡ βιομηχανία

τῶν κεφαλαίων διέρχεται κρίσιν καταστρεπτικὴν, ἢ ὑπερτιμήσεις τῶν γαιῶν εἶναι μᾶλλον ἀποτέλεσμα οἰκονομικῆς ἐν τῇ κοινωνίᾳ ταραχῆς ἢ τακτικῆς ἐν αὐτῇ προόδου. Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ἀκριβῶς πρόκειται περὶ νομισματικῆς ἐπαναστάσεως, ἣτις ἐξευτελίζει πρὸ πάντων τὰ ἑαυτῆς ὄργανα. Ἡ μεγάλη ἀφθονία ἐλαττώνει τὴν ἀξίαν αὐτῶν. Ἀπέναντι τοῦ νομισματούχου ἰσχυρότερος εἶναι ὁ ὑποδηματοῦχος. Ὁ δὲ ἀμαξηλάτης κινεῖ ἐν τοιαύτῃ ἐποχῇ μετὰ τσοαύτης ὑπερηφανείας τοὺς τροχοὺς αὐτοῦ, μεθ' ὅσης ἀπ' ἐναντίας εὐκολίας ὁ πλήρες ἔχων τὸ βαλάντιον διασκορπίζει τὰ ἐν αὐτῷ κατὰ πολὺ εὐκίνητότερα στρογγύλα ἐπίσης ἐργαλεῖα. Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει αἱ γαῖαι βαδίζουσι γενναίως τὴν ὁδὸν τῆς ὑπερτιμήσεως, τὴν ὁποίαν γνωρίζει ἡ οἰκονομικὴ ἱστορία τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου μισθοικεσίαν τοῦ χρυσοῦ τῆς Δύσεως πρὸς τὴν Ἀνατολήν. Ἀνάλογα δὲ φαινόμενα, ἂν καὶ ἐν μείζονι κατὰ πολὺ διαστάσει, παριστᾷ ἡ σύγχρονος οἰκονομικὴ ἱστορία τῆς Γερμανίας, ἣτις διατρέχει, κατόπιν τῶν ἐκ τοῦ πολέμου (1870) Γαλλικῶν διλιουνίων, κρισιμωτάτην νῦν περίοδον ὑπερτιμήσεως κατὰ τὰ διάφορα τοῦ πλούτου στοιχεῖα.

Ἡ δὲ βιομηχανικὴ καχεξία δὲν ἐξασκεῖ μικροτέραν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐπιρροήν. Ὄταν κλείωνται τὰ καταστήματα τῶν πόλεων, ἢ δυσπιστία ἀποτείνεται τότε εἰς τὴν ἀσφάλειαν τῶν ἀκινήτων κτήσεων. Ἡ ὑπόληψις τότε τῆς γῆς προβιβάζεται καὶ τὰ κεφάλαια δεικνύουσιν ἀκατάσχετον πρὸς τὴν ἀθωότητα τῆς ὑπαίθρου φύσεως ἔρωτα. Ἡ συνέπεια πρόδηλος, διότι ἡ γῆ ὁμοιάζει τότε τὴν ἐρωμένην· ὅσῳ πλειοτέρα ἢ λατρεία τόσῳ ἀνώτερον τὸ τίμημα. Ὄταν κατὰ τὸ προτελευταῖον ἔτος ἡ νευροπάθεια τῶν παρ' ἡμῖν χρηματικῶν κεφαλαίων ὤθησεν αὐτὰ ἐν τῇ καταδιώξει γοητευτικῶν τιγῶν μεταλλοσκιῶν μέχρι τοῦ βαράθρου, τὸ ὁποῖον διὰ τὸν προσεκτικὸν παρατηρητὴν ἀπετέλεσαν σοβαραὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον χρηματικαὶ τῶν οἰκογενειῶν ἐκατόμβαι, κατ' ἀρχὰς τὰ οἰκόπεδα τῶν Ἀθηναίων ἐδοκίμασαν δισταγμοῦς τινας. Ἐν τούτοις δὲν ἐβράδυνεν ἡ

καταστροφή ἵνα ἀφ' ἐνός μὲν προσβάλλῃ καιρίως τὴν ἐπιχειρηματικὴν καὶ τὴν συνεταιριστικὴν ὑπόληψιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀποδείξῃ ὡς κατὰ πολὺ προτιμότεραν τὴν ἡσυχίαν τῆς ἐγγείου ἀποκαταστάσεως. Καὶ ἐφάνη τότε, ὅτι ὅσῳ ἐπιπτον αἱ μετοχαί, τόσῳ ἀνεβιδάζοντο αἱ γαῖαι.

Τοιαῦται περίοδοι ἐν τῇ οἰκονομικῇ τῶν ἐθνῶν ἀναπτύξει εἶναι πορίσματα μᾶλλον ἔκρυθμα βεβιασμένης καὶ μεταβατικῆς οὐσιωδῶς καταστάσεως. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὅσῳ οἰκονομικῶς προάγονται τὰ ἔθνη τόσῳ τὰ κεφάλαια αὐτῶν εἰσέρχονται εὐθυμότερα εἰς τὴν γῆν. Ὄταν ὁμῶς αἱ ὁδοὶ τῆς βιομηχανίας περιμένωσι τὰ μεταβιβάστικα ὄργανα αὐτῶν, ἢ δυσαρμονικὴ τῶν κεφαλαίων τροπὴ μᾶλλον πρὸς τὴν γῆν ἢ πρὸς τὸ χειροτεχνικὸν κατάστημα ὑποκρύπτει ἀληθὲς κοινωνικὸν πρόβλημα. Μήπως αἱ ἐπιχειρηματικαὶ περιουσίαι, καταπονηθεῖσαι ἐν τῇ πρώτῃ ἑαυτῶν καταρτίσει, δὲν ἔχουσι τὴν ἰκανότητα τῆς περαιτέρω εὐρύνσεως τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ αὐτῶν σταδίου; Ὅ,τι βλέπει τις ἐπὶ συνταξιούχων μὲν ἀφ' ἐνός εὐρώστων δ' ἀφ' ἑτέρου ὑπαλλήλων τοῦ κράτους, παρατηρεῖται καὶ ἐπὶ τῶν ἀπομακρυνομένων ἐπιχειρηματιῶν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας. Θεωρῶ δὲ σύμπτωμα ἄξιον ἰδιαίτερας προσοχῆς, ὅταν ἐν τινι λαῷ οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐργασίας ἀπομακρύνονται, πρὸ τῆς κανονικῆς ὥρας, τοῦ σταδίου τῆς ἐνεργείας. Αἱ περιουσίαι τότε ἀσθενέστερον προβιβάζονται ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, καὶ ἡ γῆ φαίνεται ὅτι ἐλκύουσα τὴν ματαιότητα ἢ τὴν περὶ τῶν τέκνων ἀκίνητον, οὕτως εἰπεῖν, πρόνοιαν, καταπίνει ἐν τῷ μεταξὺ τὸ μεμακρυσμένον τῶν ἐμπορικῶν καὶ βιομηχανικῶν κοινωνιῶν μέλλον.

Πόσον διαφέρει ἐν τούτοις ἡ ἐποψις τοῦ ἀληθοῦς ὠρίμου ἐν τῷ οἰκονομικῷ πολιτισμῷ λαοῦ! Δι' αὐτὸν ἐπικρατεῖ ἁρμονία μεταξὺ ὅλων τῶν κλάδων τῆς ἐθνικῆς παραγωγῆς. Ὅλοι ἀναλόγως τρέφονται καὶ συντηροῦνται διὰ τῆς κανονικῆς τοῦ κοινωνικοῦ κεφαλαίου λειτουργίας. Ἐκτὸς δὲ τῶν πρὸς τὴν γῆν σταθερῶς ὀδηγουμένων μένει πάντοτε τσοαύτη διαθέσιμος ἐπιχειρηματικῶν κεφαλαίων καὶ

γνώσεων δύνανται, ὥστε ἐνώπιον τοῦ ἐθνικοῦ μέλλοντος προπορεύεται σταθερῶς ἡ πρόοδος. Οὕτως ἕκαστος τόπος δύναται νὰ κρίνη ἐκ τῆς τάσεως τῶν κατὰ μέρος τιμῶν τοῦ πλούτου αὐτοῦ (Γῆ, Κεφάλαιον, Ἔργασία) τὴν γενικὴν διεύθυνσιν τῶν οἰκονομικῶν ἐλπίδων του. Μεταξὺ τῶν παιδικῶν καὶ τῶν γεροντικῶν παρίστανται αἱ τῆς νεότητος ἐλπίδες καὶ ὑπεράνω αὐτῶν αἱ τῆς ὠρίμου ἡλικίας. Διότι ἔχουσι καὶ τὰ ἔθνη τοὺς σταθμοὺς τῆς ζωῆς αὐτῶν, ὅπως καὶ τὰ ἄτομα, ἀπαιτεῖται δὲ ἰκανὴ πολλακίς ἕξις εἰς διάκρισιν μεταξὺ τῶν διαφορῶν κατ' αὐτοὺς ἀντιθέσεων.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΓΡΟΦΥΛΑΚΗ.

Ὅταν ἀποβλέψω εἰς τὴν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀνεπτυγμένην ἐξασφάλισιν τῶν ἐν ταῖς πόλεσι περιουσιῶν ὑπὸ τὴν κανονικὴν ὑπηρεσίαν τοσοῦτων τῆς πολιτείας ὀργάνων, ἐκπλήττομαι ἐπὶ τῇ ὀλοσχερεῖ σχεδὸν ἐγκαταλείψει τῶν ἐξοχικῶν περιουσιῶν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ πρώτου πρὸς τὸ τῆς ἰδιοκτησίας δικαίωμα ἀσεβοῦς. Βεβαίως πολὺ συντρέχει εἰς τὸ φαινόμενον τοῦτο ἢ ἐκ τῆς συγκεντρώσεως τῶν ἀστικῶν περιουσιῶν εὐκολία τῆς ὑπερασπίσεώς των, εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν αἱ ἀγροτικαὶ εἶναι, οὕτως εἰπεῖν, διεσπαρμέναι εἰς τὰς ἐκτάσεις τῆς χώρας. Τόποι δὲ ἀραιῶς καταφυκῆμένοι, τῶν ὁποίων τοὺς συνοικισμοὺς καὶ τὰς πέριξ αὐτῶν καλλιεργείας χωρίζουσι γαῖαι ἐγκαταλελειμμέναι, καθιστῶσι δεινοτέρους ἔτι τοὺς περὶ τὸ δυσφύλακτον τῆς ἐξοχῆς κοινωνικοὺς ὄρους. Ἐν τούτοις εἶναι πάντοτε ζήτημα σημαντικώτατον, κατὰ πόσον ὁ μέγας ἐν τῇ οἰκονομικῇ μοχλὸς τῆς ἀσφαλείας τῶν περιουσιῶν δύναται νὰ τεθῆ εἰς λειτουργίαν ὅσον ἔνεστι δραστηκωτέραν. Δὲν εἶναι δὲ μάταιον νὰ παρατηρηθῆ, ὅτι ἐπὶ τοῦ προκειμένου

ὑπὸ τὴν γενικὴν ἐννοίαν τῆς ἐξοχῆς δὲν πρέπει ἀπλῶς νὰ περιλάβωμεν τὰ ὑπαιθρα, διότι, ἐὰν εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀσφαλείας λάβωμεν ὡς βάσιν τὴν ἀστυνομίαν, ἀμέσως ἡ Ἑλλὰς διαιρεῖται ἐν γένει εἰς χώραν ἀστυνομικὴν καὶ χώραν οὐσιωδῶς μὴ τοιαύτην. Ἡ μὲν πρώτη ἀποτελεῖται ἐκ τῶν πόλεων καὶ τῶν πρωτευουσῶν τῶν δήμων κωμοπόλεων, ἡ δὲ ἑτέρα ἐκ τῶν χωρίων. Ὅποια εἶναι ἡ ἀναλογία μεταξὺ τῶν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου διαφορομένων πληθυσμῶν; Ἐὰν ἐξαιρέσωμεν τὰς εὐαρίθμους παρ' ἡμῖν μεγάλας ἀνθρώπινους συγκεντρώσεις, ὡς π. χ. τὴν ἐν Ἀττικῇ, ἐν ἣ αἱ μὲν πρωτεύουσαι τῶν δήμων περιλαμβάνουσι 62 089 κατοίκους, τὰ δὲ λοιπὰ χωρία 14 830, ἐπὶ τῆς καθόλου ἐπικρατείας δύναται κατὰ προσέγγισιν νὰ ληφθῆ ὡς βᾶσις ἢ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ π. χ. τῶν Καλαβρύτων διαμοίρασις τοῦ πληθυσμοῦ, καθ' ἣν αἱ μὲν πρωτεύουσαι τῶν δήμων περιέχουσι 10 357 κατοίκους, τὰ δὲ λοιπὰ χωρία 28 847. Δὲν εἰσέρχομαι εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ βαθμοῦ τῆς ἀστυνομικῆς ἐξασθενήσεως, καθ' ὅσον μεταβαίνει τις ἐκ τῆς πρωτεύουσης τῆς ἐπαρχίας εἰς τὰς πρωτεύουσας τῶν ἐξοχικῶν δήμων, διότι ἀρκεῖ ἡ καθολικὴ παρατήρησις, ὅτι ὑπὸ ἀστυνομικὴν ἔποψιν τὰ δύο τρίτα σχεδὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ εἶναι ἐγκαταλελειμμένα εἰς τὰς ἰδίας ἀνθυπερασπίσεως δυνάμεις καὶ ὅτι ὁ ἀστυνόμος δι' αὐτὰ ἔχει μᾶλλον τὸν χαρακτήρα τοῦ σπανίου περιηγητοῦ καὶ πάντοτε δὲ κατόπιον ἑορτῆς.

Ὑπὸ τοιοῦτο σύστημα ἕκαστος δύναται νὰ φαντασθῆ τὴν πρακτικὴν λειτουργίαν τῆς ἐπὶ τῶν κυρίως ὑπαίθρων ἰδιοκτησιῶν ἀστυνομικῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ τάξεως. Δὲν ὑπάρχει κάτοχος πυροβόλου, ὅστις νὰ μὴ νομίζῃ ὅλους τοὺς φραγμοὺς τῶν ἀγροτικῶν ἰδιοκτησιῶν ἀπλᾶς σκηνογραφίας, προωρισμένας διὰ τὴν κυνηγετικὴν τέρψιν του. Ὁ ἀγρὸς βλαστάνει καὶ ἡ ἀμπελος ἀνθεῖ, ὑμεῖς δὲ δύνασθε νὰ συντρίβητε ὑπὸ τοὺς πόδας καρποὺς τῶν ἰδρώτων καὶ τῶν δυσκόλως ἀποκεκτημένων κεφαλαίων! Ἐὰν ἐπρόκειτο χάριν περιεργείας νὰ εἰσέλθωσιν ἀγρόται ἐντὸς ἐμπορικοῦ

πολυτελείας καταστήματος, οί υπάλληλοι αὐτοῦ θὰ τοὺς παρέπεμπόν εὐθὺς ἔξω τῆς θύρας. Ἡ πολυτέλεια ὁμῶς τῶν ἀγρῶν διαφέρει. Εἶναι κοινὸς τῆς ἀνθρωπότητος κληῖρος. Πόσον ἐπαγωγὸς, ὁ ἐκ τοῦ δένδρου ἠρτημένος καρπὸς, καὶ ὁ χνοὺς τῆς σταφυλῆς πόσον ἐλκυστικὸς ἐπὶ τοῦ κλίματος! Ὑπὸ ἑτέραν ἔποψιν ἢ Ἑλληνικὴ ἐξοχὴ διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν σπουδαιοτάτης δυσαρμονίας μεταξὺ τῆς κυρίως γεωργίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας. Τὰ ποιμνία ὁμοιάζουσι διὰ τὸν γεωργὸν πρὸς ἀκρίδας, αἵτινες ὅθεν διαβῶσιν ἀφίνουσι ὄπισθεν αὐτῶν καταστροφήν. Μέχρις οὗ εἰσαχθῆ ἢ κτηνοτροφικὴ τῆς Ἑλλάδος βιομηχανία εἰς τὴν κανονικὴν τῆς Εὐρωπαϊκῆς ὁδόν, ὁμολογητέον ὅτι ἢ παρ' ἡμῖν ἀποστολὴ τῆς ἀγροφυλακῆς διατελεῖ ὑπὸ τὸ βᾶρος σπουδαιοτάτων δυσχερειῶν. Ἀκριβῶς εἰπεῖν, ἔπρεπε πρὸς ὁλοσχερῆ τῶν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους φυομένων ἰδιοκτησιῶν ὑπεράσπισιν, ἕκαστον ποιμνιον νὰ παρακολουθῆται ὑπὸ ἀγροφύλακος· δηλαδὴ ὅρος παντελῶς ἀνέφικτος.

Ἐν γένει τὰ κατὰ τοὺς ἡμετέρους καιροὺς καὶ τόπους κατορθωτὰ ἔχουσι τὸ πλεῖστον ἐπὶ τοῦ προκειμένου διαφέρον. Ἄρα γε δὲν ἦτο δυνατὸς ὁ ὀργανισμὸς κοινῆς τινος ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ ἀστυνομικῆς δυνάμεως, τῆς ὁποίας ἰδιαίτερος κλάδος νὰ ἀσχολῆται ἰδιαιτέρως εἰς τὴν ἀσφάλειαν τῶν ὑπαίθρων; Βεβαίως δὲν ἀπαιτῶ ἐν τῇ ἐξοχῇ ὅ,τι δὲν εὐρίσκω οὐδ' ἐν αὐτῇ τῇ πόλει· καὶ ἐννοῶ ὅτι κατὰ πάντα λόγον ἢ προληπτικὴ τῆς ἀστυνομίας ἀποστολὴ ἀνήκει εἰς ἕτερου τοῦ πολιτισμοῦ μέλλον. Ἐν τούτοις ἢ ἀνακάλυψις καὶ ἢ καταδίωξις τῶν συντελεσθέντων ἀδικημάτων εἶναι ἀπόλυτος ἀνάγκη, ὅπως ἀκολουθῆ τὸ αὐτὸ ἀπανταχοῦ τῆς ἐπικρατείας μέτρον. Ἐὰν δὲ συνεδυάζετο καὶ κατὰ τὴν ἐξοχὴν ἢ ἀσφάλεια τῶν περιουσιῶν πρὸς τὰ λοιπὰ τοῦ ἀνθρώπου δικαιώματα ἐν κοινῇ τινι ὑπηρεσίᾳ, δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι πρὸς ὅλους τοὺς κλάδους τῶν κοινωνικῶν σκοπῶν θὰ ἐπήρχετο μείζων ἢ ἐπικουρία.—Τοιοῦτοτρόπως ὁ κύριος τῆς χωρικῆς οἰκονομίας τύπος εἶναι ἢ συγκέντρωσις. Ὁ μὲν γεωργὸς μετέχει πλειόνων ἐπαγγελημάτων ἢ ὁ ἀστὸς· ἢ δὲ κατὰ

τὴν σφαῖραν αὐτοῦ, τὴν ἐξοχικὴν, δημοσία λειτουργία ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ φυσικοῦ τύπου πρέπει νὰ ὀργανισθῆ. Ὑπὸ ἀστυνομικὴν ἔποψιν λοιπὸν, δήμαρχος ἢ πάρεδρος, ἀποσπασματάρχης, ὁδηγὸς ἢ ἐνοπλος, κλητῆρ ἢ στρατιώτης, ἀγροφύλαξ, ἀμπελοφύλαξ ἢ δασοφύλαξ εἶναι τόσαι ἐκφράσεις μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἰδέας, ἣτις δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πυρρὴν εὐρυτέρας καὶ μᾶλλον πρὸς τὴν στρατιωτικὴν ἀσκησιν τοῦ ἔθνους πρακτικῶς συνδυαζομένης.

Ἐκ τῶν στοιχείων τούτων θὰ κατεσκευάζον τὸν προμνησθέντα ἰδιαίτερον τῆς ἐξοχικῆς ἀστυνομίας κλάδον, εἰς τὰ ὄργανα τοῦ ὁποίου θὰ ἀνέθετον τὴν φύλαξιν τῶν ὁδῶν καὶ τῶν ἀγροτικῶν ἰδιοκτησιῶν, τὴν ὑλικὴν καταδίωξιν τῶν ἐκτὸς τῶν πόλεων ἐγκληματιῶν καὶ τὴν πρώτην βεβαίωσιν παντὸς εἴδους ἐν τῇ ἐξοχῇ ἀδικήματος. Ἡ τόσῃ σημαντικὴ διὰ τὸ ἡμέτερον ἔδαφος καὶ κλίμα φύλαξις τῶν δασῶν ἠδύνατο νὰ μελετηθῆ σκοπιμώτερον ἐκ τῆς ἐπόψεως ταύτης, τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ μέρος ἀναπόσπαστον. Ἐπίσης ἢ εἰς μετακίνησιν προσώπων καὶ ἐγγράφων ἐνεργεια τῶν δημοτικῶν καὶ ἄλλων δημοσίων σκοπῶν δὲν εἶναι ἄσχετος πρὸς τὸ προκείμενον. Ἐπὶ ἀγροτικῶν κατασχέσεων καὶ ἄλλων τοῦ θετικοῦ δικαίου ἐνεργειῶν ἠδύνατο τὰ ὄργανα τῆς ὑπηρεσίας ταύτης σπουδαῖα καὶ πρακτικὰ νὰ ἐκτελέσωσι καθήκοντα. Αἱ δὲ παντὸς εἴδους κοινωνικαὶ πληροφορίαι διὰ μέσου αὐτῶν θὰ ἐξήσκουν σημαντικωτάτην ἐπιρροὴν ἐν ὅλῃ τῇ ἀπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ δήμου μέχρι τῆς τελευταίας ἐξοχικῆς καλύβης δημοτικῆ περιφέρειᾳ.

Ἄλλ' ἢ ἰδέα αὕτη, ἵνα λάβῃ πρακτικὴν ἐφαρμογὴν, προϋποθέτει τὸν ὀργανισμὸν τῆς ἀστυνομικῆς ἐν τῇ ἐξοχῇ δυνάμεως ὑπὸ γενικόν τι στρατιωτικὸν σύστημα, ἀνάλογον πρὸς τὴν ἐν τοῖς, ὡς ὁ ἡμέτερος, χωρικοῖς ἰδίως πληθυσμοῖς δυνατὴν κατάρτισιν τῆς ἐθνοφρουρᾶς, ἢ θετικὴ ἔννοια τῆς ὁποίας ἔσεται διὰ παντὸς αἰνίγμα ἄλυτον διὰ τοὺς ὀλιγοροῦντας τὰ κινουντα τὸν οἰκονομικὸν τῆς χώρας μηχανισμόν ἐλατήρια. Ἀπέναντι τοῦ γονιμωτάτου τούτου θέματος παρίσταται ἢ ἱστορικὴ τῆς ἡμετέρας ἀγροφυλακῆς ἀ-

νάπτυξις. Ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς 13 Μαΐου 1835, ὅστις ἤλπισεν ἐκ μόνων τῶν ποινῶν τὴν προφύλαξιν τῶν σπειρομένων ιδιοκτησιῶν, ἐπηκολούθησαν διάφορα διατάγματα περὶ τὸν κανονισμόν τῶν βοσκῶν καὶ τὴν κατάσχεσιν τῶν πλανωμένων ζώων (4 Σεπτ. καὶ 10 Ἰουλίου 1836), περὶ τὴν εὐθύνην τῶν δήμων διὰ τὰς ἐν τῇ περιφερείᾳ αὐτῶν ἐπὶ δένδρων καὶ πολυετῶν φυτειῶν καταστροφᾶς (1 Ἰουλ. 1838), ἰδίως δὲ περὶ τὸν ὀργανισμόν τῆς ἐν τῷ τόπῳ ἀγροφυλακῆς (31 Δεκ. 1836), τῆς ὁποίας αἱ βάσεις διεσκευάσθησαν μετὰ εἰκοσαετίαν (νομ. 15 Σεπτ. 1856) ὡς ἑξῆς :

Ἡ Ἑλληνικὴ ἀγροφυλακὴ ἐκλέγεται ὑπὸ συνελεύσεων ἀποτελουμένων ἐκ τοῦ τρίτου τοῦλάχιστον τῶν ιδιοκτητῶν ἢ ἐθνικῶν κτημάτων καλλιεργητῶν κατὰ τὰς ἰδιαιτέρας τοπικὰς περιφερείας, τὰς ὁποίας τὸ ἔθιμον ἢ ἐπὶ τῇ γνωμοδοτήσει τῶν ιδιοκτητῶν καὶ καλλιεργητῶν ὁ δήμαρχος ἢ ὁ χωρικὸς πάρεδρος προσδιορίζει. Αἱ συνελεύσεις αὗται, προσκαλούμεναι ὑπὸ τῆς διοικητικῆς ἀρχῆς, ἐκλέγουσι κατὰ πλειοψηφίαν τοὺς ἀναγκαίους διὰ τὴν περιφέρειάν των ἀγροφύλακας καὶ ὀρίζουσι τὴν ὑπὸ τοῦ δημοτικοῦ ταμείου καὶ ἐν ἀπορίᾳ τούτου ὑπὸ τῶν ιδιοκτητῶν πληρωτέαν ἀντιμισθίαν των ὡς καὶ τὴν δοτέαν ἐγγύησιν (εἰς πράγματα ἢ πρόσωπα) περὶ τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἑαυτῶν καθηκόντων, συνισταμένων ἰδίως εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ αὐτουργοῦ τῆς ζημίας. Ἐν τούτοις ὁ κύριος διορισμὸς τῶν ἀγροφυλάκων ἐνεργεῖται ὑπὸ τοῦ δημάρχου καὶ ἡ διοικητικὴ ἀρχὴ ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς τροποποιήσεως, ἐπιφυλαττομένης εἰς τοὺς ιδιοκτῆτας ἢ καλλιεργητὰς τῆς ἐφέσεως κατὰ τῶν διοικητικῶν ἀποφάσεων, ὅπου μὲν ἐνεργεῖ ἑπαρχος, ἐνώπιον τοῦ νομάρχου, ὅπου δὲ ἐνεργεῖ τοιοῦτος, ἐνώπιον τοῦ ὑπουργοῦ, εἰς τὴν περίπτωσιν οὐχὶ τοῦ διορισμοῦ τῶν ἀγροφυλάκων, ἀλλὰ τῶν ἐγγυήσεων καὶ τῆς ἀντιμισθίας αὐτῶν. Ἐὰν αἱ συνελεύσεις δὲν καταρτισθῶσιν ἢ δὲν συμφωνήσωσιν, οἱ ἀγροφύλακες διορίζονται ὑπὸ τοῦ δημάρχου καὶ τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου, δὲν ὑποβάλλονται δὲ εἰς ἐγγύησιν, ἐὰν ἔχωσιν ἐν τῷ δήμῳ κτήματα. Ἐν Γαλλίᾳ ὁ διορισμὸς τῶν

ἀγροφυλάκων ἐνεργεῖται ὑπὸ τοῦ νομάρχου, ὁ δὲ δήμαρχος ἔχει μόνον τὸ δικαίωμα τῆς προσωρινῆς παύσεως.

Ἐν γένει οἱ μισθοὶ τῆς ἀγροφυλακῆς διατελοῦσιν εἰς μεγίστην δυσαναλογίαν πρὸς τὰ εἰσοδήματα τῆς λοιπῆς βιομηχανικῆς ἐργασίας. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἐπικουρικὰ τὰ δικαιώματα τῶν ἀγροφυλάκων τὰ ἐκ τῆς συλλήψεως τῶν ἐξ ὧν ἡ βλάβη ζώων δι' ἕκαστον μὲν τῶν μεγάλων (βόες, ἵπποι χοῖροι κλπ.) 1 δρ. διὰ πᾶσαν δὲ αἷγα 40 λεπ. καὶ πρόβατον 10. Περιπλέον δικαίωμα ἡμερησίας συντηρήσεως 30 λεπ. διὰ τὰ πρῶτα καὶ 10 διὰ τὰ δεύτερα. Ἄν ἐντὸς 8 ἡμερῶν δὲν προσέλθῃ ὁ ιδιοκτῆτης τῶν ζώων, ἐκποιοῦνται ταῦτα ἐπὶ δημοπρασίας ὑπὸ τοῦ δημάρχου. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὑπ' ἀνθρώπων ἐνεργουμένην ζημίαν, ὁ μὲν νόμος τῆς 15 Σεπτεμβρίου 1856 σιωπᾷ, εἶναι δὲ πρακτικὸν ζήτημα κατὰ πόσον ἰσχύει τὸ διάταγμα τῆς 31 Δεκεμβρ. 1836, καθ' ὃ οἱ ἀγνωστοὶ συλλαμβάνονται καὶ ὀδηγοῦνται ἐνώπιον τοῦ Εἰρηνοδίκου. Ὅπωςδὴποτε εἰς τοῦτον ἀνήκει ἡ ἀνέκκλητος ἀπόφασις καὶ ὡς πρὸς τὴν ποινὴν καὶ ὡς πρὸς τὰς ἀποζημιώσεις, εἴτε ὑπὸ ζώων εἴτε ὑπ' ἀνθρώπων ἐγένετο ἡ ζημία. Μέτρον χρησιμώτατον καὶ ὡς πρὸς τὴν ταχύτητα τῆς διεκπεραιώσεως καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐγγύησιν τῆς δικαιοσύνης, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὁποίαν ἡ ἡμετέρα νομοθεσία εἶναι μᾶλλον προκεχωρημένη τῆς Γαλλικῆς, ἐν ἧ ὁ δήμαρχος εἶναι συγχρόνως καὶ διώκτης τῶν ἀγροτικῶν ἀδικημάτων καὶ δικαστῆς.

Τὰ πρακτικὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἐν ἰσχύϊ συστήματος τῆς Ἑλληνικῆς ἀγροφυλακῆς πόρρω ἀπέχουσι τοῦ σκοποῦ. Βεβαίως ἡ ἀρχὴ τῶν συνελεύσεων τῶν ιδιοκτητῶν εἶναι πολύτιμον στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον ὁμως διὰ τῆς δημαρχικῆς καὶ διοικητικῆς παρεμβάσεως ἀποβάλλει τὸ πλεῖστον τῆς ἑαυτοῦ δραστηκότητος. Τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ θεσμὸς τῆς ἀγροφυλακῆς μετέπεσεν εἰς τὴν χαριστικὴν, οὕτως εἰπεῖν, τῆς πολιτικῆς δικαιοδοσίαν, καὶ ὅσα δεινὰ παρατηρεῖ τις ἐν τῇ ὑψηλοτέρᾳ, ἕνεκεν τῶν εὐνοουμένων, σφαίρα, τὰ αὐτὰ μαρτυροῦσι καὶ αἱ τύχαι τῆς ἐξοχῆς ἐν τῇ ὑποδεεστέρα τῆς αὐτῆς κοινωνικῆς πληγῆς ἐμφανίσει.

Η ΝΗΣΤΕΙΑ ΥΠΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΝ ΕΠΟΨΙΝ.

Ἀπὸ τῆς ἐν τῇ πενθημέρῳ τῆς Θεσμίας Δήμητρος ἑορτῇ (Θεσμοφόρια) ἡμερησίας τῶν Ἀθηναίων νηστείας, μέχρι τῆς δις ἢ τρίς κατὰ πᾶσαν ἑβδομάδα καὶ ἐπὶ μῆνας ὁλοκλήρους κατὰ διαλείμματα νεωτέρας τοῦ καθ' ἡμᾶς χριστιανισμοῦ νηστευτικῆς, εἶναι τοιαύτη ἡ διαφορὰ, ὥστε κινεῖ τὴν γενικὴν προσοχὴν. Ἐὰν ἡ προηγουμένη περίοδος ἔτρωγεν ὅ,τι ἀπογορεύει ἢ δευτέρα, δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν περὶ τῆς ἐν τῇ τελευταίᾳ ἰσχύος, ἅμα ἀναλογισθῶμεν ὅτι αἱ στερήσεις, εἰς ἃς ἐκάλεσε τὴν κατ' αὐτὴν ἀνθρωπότητα, περιέλαβον τὸ τρίτον σχεδὸν τοῦ ἔτους. Ὑποθέτω ἐν τούτοις, ὅτι ἡ τῆς ἀρχαίας θρησκείας νηστεία ἦτο πράγματι τοιαύτη (νη-σίτος), καὶ ὅτι ἡ τῆς ἐπομένης ἀφορᾷ μᾶλλον εἰς τὸ εἶδος τῶν τροφῶν. Κατὰ κύριον λόγον ἔρχεται τὸ κρέας, ἀκολουθεῖ ὁ ἰχθὺς, ἔπειτα ὁ οἶνος καὶ τὸ ἔλαιον, τῶν ὁποίων ἡ ἀπὸ διαστήματος εἰς διάστημα ἐπιτρεπομένη κατάλυσις ἀποτελεῖ ἰδιαιτέρους κατὰ τὰς συνεχεῖς νηστείας σταθμοὺς μεγάλης διοικητικῆς ἐννοίας.

Ἡ θρησκευτικὴ τῆς νηστείας ἐποψίς δὲν ἐμποδίζει τὴν κοινωνικὴν καὶ μάλιστα τὴν οἰκονομικὴν αὐτῆς μελέτην. Ὅσον δέ τις ἐγκύπτει ἐν ταῖς ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου καὶ νεωτέρου βίου ἐρευνῆσι, τόσο πλείοτερον πείθεται, ὅτι ἡ νηστεία, ὅπως διεμορφώθη ἐν τῇ χριστιανικῇ περιόδῳ, εἶναι μᾶλλον ἀναγνώρισις προϋπαρχούσης κοινωνικῆς καταστάσεως, ἢ εἰσαγωγὴ νέας πρακτικῆς. Ἡ κατὰ μικρὸν θρησκευτικῆ τῶν νηστειῶν διατύπωσις δὲν εἶναι μικρᾶς ἐπὶ τοῦ προκειμένου σημασίας. Βαθμηδὸν αἱ πρῶται ἑβδομαδιαῖαι νηστεῖαι ἐγένοντο δεκαπενθήμεροι, τριακοσταί, καὶ τεσσαρακοσταί. Ὅπως καὶ ἂν ἔχη, ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ κοινωνίᾳ περὶ τὰ οἰκογενειακά δεῖπνα ὀλιγαρκείας, ἐξ ἧς π. χ. ὠνομάζοντο οἱ Ἀθηναῖοι μικροτράπεζοι, μέχρι τῶν

ἀπωτέρων εἰς τὰ πρώην καὶ μετέπειτα χρόνων, ἡ ζωὴ τοῦ πολλοῦ κόσμου συνετηρήθη διὰ τῶν εὐθηνότερων τροφῶν καὶ τῶν ὀλιγώτερον ἐπομένως ἀντιστρατευομένων πρὸς τὴν τακτικὴν τῆς νέας θρησκείας. Ὁ καρπὸς τῆς ἐλαίας, ἐφ' οὗ στηρίζεται ἡ βαρεῖα τῆς νηστευτικῆς πανοπλῖα, δὲν εἶναι ἀνακάλυψις νεωτέρα, ἐφ' ὅσον ἀπαντῶμεν αὐτὸν λειτουργοῦντα μετ' ἴσης ἐντάσεως καὶ ἐν τῇ προηγουμένη τῶν ἀνθρώπων καταναλώσει (2 χαλκὰ νομίσματα ὁ χοῖνιξ τῶν ἐλαιῶν ἐν Ἀθήναις). Μεταξὺ ἄλλων δὲ τὸ σκόροdon ἀποτελεῖ διηνεκὲς ἐφόδιον τῶν περὶ δημοτικοῦ γεύματος ἰδεῶν τοῦ Ἀριστοφάνους. Καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς οἱ ἄνθρωποι τῶν μικρῶν εἰσοδημάτων ἦσαν πλείονες τῶν ἐχόντων τὰς μεγάλας τῶν περιουσιῶν προσόδους. Ἐνῶ δὲ οἱ πένητες ἀπανταχοῦ καὶ πάντοτε νηστεύουσι καὶ πρὶν τοῖς τὸ ἐπιβάλετε, διὰ τοὺς πλουσίους ἡ τράπεζα τῆς νηστείας ἀποβαίνει ἀληθῆς εἰρωνεῖα θρησκευτικῆ.

Πρόκειται ἀκριβῶς περὶ σπουδαιοτάτου οἰκονομικοῦ νόμου, καθ' ὃν ὅσον ὑψοῦται ἡ κλίμαξ τῆς καταναλώσεως εἰς τελειότερας τροφὰς, τόσο καὶ ἡ ὑπερτίμησις αὐτῶν περιορίζει τὸν ἀριθμὸν τῶν καταναλωτῶν. Ἐν τῷ μεταξὺ παρίσταται ἡ θρησκεία, ἵνα εἰς ἑαυτὴν ἀναλάβῃ εὐθύνην, τὴν ὁποίαν πρὸ αὐτῆς ἔχει ὀλόκληρον ἡ ἐθνικὴ οἰκονομία. Ἀπλοῦς ὑπολογισμὸς ἀρκεῖ νὰ δώσῃ ἐκάστη τὸ ἴδιον. Ἐὰν π. χ. ὑπετίθετο, ὅτι ὅλος ὁ ἐν Ἑλλάδι πληθυσμὸς ἐκρεωφάγει καθ' ἐκάστην καὶ ὅτι πᾶν ἄτομον κατὰ μέσον ὄρον κατηνάλισκεν ἡμερησίως 50 δράμια κρέατος, ἰδοὺ ὅτι ἐπὶ ὀλόκληρον ἔτος ἀπηγεῖτο διὰ τὴν γενικὴν τοῦ τόπου οἰκονομίαν ἢ ποσότης 67 περίπου ἑκατομμυρίων ὀκάδων κρέατος ἀξίας, ἀναλόγως τῶν τελευταίων τιμῶν, πλέον τῶν 100 ἑκατομμυρίων δραχμῶν. Ἐν τούτοις αἱ οἰκονομικαὶ τῆς χώρας δυνάμεις προβάλλουσιν ἀκαταγώνιστον ἀντίστασιν πρὸς τοιαύτην ὑπεραχόντισιν τῆς εἰς κρέας καταναλώσεώς της. Ἐπομένως ὅταν ἡ θρησκεία λέγει «μὴ κρέας,» ἡ ἐθνικὴ οἰκονομία ἐγνώριζε ἤδη τὴν μεγάλην ἀξίαν τῆς συμβουλῆς. Παραλείπω δὲ τὴν θρησκευτικὴν ἀστυνομίαν,

ήτις, ὡς ἐν Γαλλίᾳ, ἀπήτει κατὰ τὸν 16^{ον} αἰῶνα ἄδειαν τοῦ ἐφημερίου καὶ τοῦ ἱατροῦ πρὸς ἀγορὰν καὶ πώλησιν κρέατος, διαρκουσῶν τῶν νηστειῶν, μέτρον τὸ ὁποῖον προφανῶς δὲν ἀπέβλεπεν ὄλων τῶν ἀσθενῶν τὰ βαλάντια (1).

Ἡ ἐποψς τῆς ὑγιεινῆς δὲν ἐνδιαφέρεται ὀλίγον ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Φαίνεται ὅτι ἡ ἀνάμιξις τῶν τροφῶν καὶ ἡ μεταβολὴ αὐτῶν κατὰ τὰς διαφόρους ὥρας τοῦ ἔτους ἐν τῇ μεγάλῃ τῶν κλιμάτων ποικιλίᾳ ἀποτελεῖ σημαντικώτατον ὄρον τῆς ἀναπτύξεως τῆς ζωῆς. Οὕτω συγκρίνων ὁ Chardin τοὺς Ἀσιανούς πρὸς τοὺς Εὐρωπαϊούς, εὕρισκει τοὺς τελευταίους θηρία σαρχοβόρα. Ἐντύπωσιν τῷ ἐπροξένησε τὸ τραχὺ καὶ ἐκ σπυρίων ἐρυθρὸν δέρμα τῶν μᾶλλον κρεοφάγων Ἀρμενίων, ἀπέναντι τοῦ λείου καὶ ὠραίου δέρματος τῶν φυτικώτερον ζώντων Περσῶν. Δὲν πρέπει δὲ νὰ νομίσωμεν ὡς ἀδιαφόρους ἐν τῇ τάξει ταύτῃ τῶν ἰδεῶν τὰς νεωτέρας τῆς εὐρωπαϊκῆς βιωτικῆς μεταναστεύσεις ἐκ τῶν βορειοδυτικῶν τοῦ πολιτισμοῦ κέντρων πρὸς τὰ μεσημβρινὰ τῆς ἠπείρου ἄκρα, διότι ἀπεναντίας παρέχουσιν αὐταὶ ἀξιοπαρατήρητα συμπτώματα. Προσπαθεῖ τῷ ὄντι ἡ νεωτέρα εὐπορία νὰ μεταβάλῃ τὰς ἰθαγενεῖς ἰσχυρότητας εἰς παχεῖς καὶ δυσκινήτους ὄγκους διὰ τροφῶν τῶν ὁποίων αἱ συνέπειαι δὲν ἔχουσι μικρὰν σχέσιν πρὸς τὴν ὁσημέραι ἀνάπτυξιν τοῦ καθ' ἡμᾶς νοσολογίου.

Δὲν ἐγνοῶ ἐντεῦθεν, ὅτι καὶ ἡ ὄλως ἀντίθετος ὄψις τοῦ

(1) Ὁ κατὰ τῆς γαστρος θρησκευτικὸς πόλεμος ἠκολούθησε πνευματικὴν μᾶλλον ὁδὸν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἐὰν κρίνωμεν ἐκ τῶν ἐξῆς στίχων τοῦ Πατριάρχου Νικολάου.

Τὴν ἐβδομάδα οὖν λαλῶ τὴν πρὸ τῆς ἀποκρέω
 Ἦν καὶ ἐπονομάζομεν τὴν τοῦ ἀρτζιβουρίου
 Οἱ πλεῖστοι ἔθως ἔλαβον ἀδεῶς καταλύειν
 Τετράδα καὶ Παρασκευὴν οἱ κοσμικοὶ τὸ κρέας.
 Ὡσαύτως καὶ οἱ μοναχοὶ τυροῦ μεταλαμβάνειν
 Καλῶς νοσούντες ἀληθῶς καὶ πράττοντες ὁμοίως.
 Εἰ μὲν φυλῆς κατάγονται ἐκ τῆς τῶν Ἀρμενίων
 Καὶ εἶχον καὶ τὴν αἴρεσιν τὴν τοῦ ἀρτζιβουρίου,
 Καλῶς ποιοῦσι λύοντες ἄπασαν ὑποψίαν
 Εἰ δὲ πιστοὶ ὀρθόδοξοι εἰσὶ καὶ ἐκ προγόνων,
 Εἰς μάτην προφασίζονται λύοντες τὴν νηστείαν.

ζητήματος εἶναι ἡ ἀσφυλεστέρα. Πάντως ἡ ἐν τῇ καθόλου κοινωνικῇ χρήσει σπανιότης τοῦ κρέατος ἀποτελεῖ ἰδιαιτέρας ἐθνολογικὰς δυσκολίας. Ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ ἀντιπαραταχθῆ ἔθνος φυτοφάγον πρὸς σαρχοφάγον, γνωρίζομεν τοὺς ὁμηρικὸς ἥρωας, οἵτινες ἐτρέφοντο διὰ κρέατος βοείου. Ἀπαιτεῖται ἐν δεδομέναις περιστάσεσιν ἰσχύς μυώνων, περὶ τῆς ὁποίας ἐπιτρέπεται εἰς φυλὴν παρηκμακυίαν, ἀβιομήχανον καὶ ἄμαχον νὰ ἀδιαφορῆ. Διότι ἐκτὸς τῶν πολεμικῶν ἀγώνων ἐξαρτῶνται καὶ οἱ βιομηχανικοὶ ἐκ τῆς σωματικῆς τῶν ἀγωνιζομένων ἰσχύος. Ἐν γένει δὲ δὲν δύνασθε νὰ διαχειρισθῆτε τὰ βαρῆα τῆς ἐργασίας ἔργα διὰ βραχιόνων, τοὺς ὁποίους ζωογονεῖ στόμαχος περὶ χόρτα ἀπλῶς ἀσχολούμενος.

Τοιοιουτρόπως ἡ κατὰ σκοπὸν καλλιέργεια τῆς κτηνοτροφίας ἐντὸς τῶν ἐργατικῶν κοινωνιῶν ἀποτελεῖ θέμα λίαν ἐνδιαφέρον. Καθ' ὅσον προβαίνει εἰς ἔντασιν ἡ κοινωνικὴ ἐργασία, κατὰ τοσοῦτον ἀπαιτεῖται καὶ ἰσχυροτέρα τροφή. Τὰ μικρὰ ζῶα πρέπει τότε νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὰ μεγάλα. Καὶ ποίμνια ἐκ χιλιάδων αἰγῶν καὶ προβάτων μόλις δύνανται νὰ συγκριθῶσι πρὸς τὸ προϊόν ἑκατοστύων τινῶν καλῶς διατηρουμένων βοῶν κλπ. Ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ ἡ θρησκευτικὴ ἀπαγόρευσις ἀποβάλλει μέγα μέρος τῆς ἰσχύος αὐτῆς, ἐπανέρχονται δὲ πράγματι οἱ πληθυσμοὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν σμικρότητα τῶν ἐβδομαδιαίων νηστειῶν.

Ἐν γένει ἡ μετάβασις αὕτη ἀπὸ περιόδου εἰς περίοδον ἔχει ἰδιαιτέραν σχέσιν πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν πληθυσμῶν. Παρατηρήθη ὅτι οἱ εἰς ὑπερβολὴν κρεοφάγοι λαοὶ εἶναι ἥττον γόνιμοι τῶν μᾶλλον πρὸς τὴν φυτοφαγίαν ἀποκλινόντων (Ἰδ. Οἰκ. Ἐπιθειώρησιν Μάρτ. 1874, φυλ. 13 σελ. 28). Ὡστε ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι, ἀνεξαρτήτως τῶν καθόλου οἰκονομικῶν τῆς χώρας περιστάσεων, οἱ θρησκευτικοὶ λόγοι ἐνεργοῦσι δραστηρίως ἐπὶ τῆς νηστευτικῆς βιωτικῆς ἐν χρονικῷ διαστήματι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον σπουδαίῳ, ἕκαστος ἐγνοεῖ τὰς ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ συνεπειάς. Τοιοιουτρό-

πως αξιοσημείωτος είναι ἡ ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ θρησκευτικὴ διδασκαλία ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐν ταῖς νηστείαις φυσικὴν μεταξὺ τῶν γενῶν κοινωνίαν. Ὁ μὲν προφήτης Ἰωὴλ ἔλεγεν ἀγιάσατε νηστείαν· ἐξελθέτω νυμφίος ἐκ τοῦ κοιτῶνος αὐτοῦ καὶ νύμφη ἐκ τοῦ παστοῦ αὐτῆς,» ὁ δὲ Παῦλος ἔγραφε πρὸς τοὺς ἐγγάμους τῆς Κορίνθου (Α', ζ', 5) «μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μὴ τι ἂν ἐκ συμφώνου πρὸς καιρὸν, ἵνα σχολάζητε τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ προσευχῇ.»

Ὅπως καὶ ἂν ἔχη, ἡ πρακτικὴ ἀπὸ οἰκονομικῶν λόγων νηστεία συναντᾶται μετὰ τῆς θρησκευτικῆς διατυπώσεως αὐτῆς καθ' ὥρας τοῦ ἔτους ἰδιαιτέρως ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐνδεικτικᾶς. Ἴνα λάβωμεν ὡς βάσιν παρατηρήσεων τὴν πολυχρονιωτέραν, τὴν πρὸ τοῦ Πάσχα νηστείαν, συμπίπτει αὕτη πρὸς τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν τὰ νέα κτήνη δὲν ἀπέκτησαν ἔτι τὸ κανόνικόν αὐτῶν βᾶρος. Θὰ ᾔτο δὲ μεγάλη κοινωνικὴ ζημία, ἐὰν οἱ ἄνθρωποι ἀμέτρως ἔσπευδον νὰ θεραπεύσωσι τὰς σαρκοφάγους ὀρέξεις των ἐπὶ ζώων ἀώρων εἰσέτι. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ προμήθεια τῶν παλαιότερων κτηνῶν δὲν εἶναι ἀπανταχοῦ ἐπίσης ἀφθονος. Τοιοῦτοι λόγοι καὶ ἡ παρέμβασις τοῦ χειμῶνος, ὅστις ἀποτελεῖ σημαντικὸν ἐμπόδιον εἰς τὴν κυκλοφορίαν τῶν ἐφοδίων τῆς ζωῆς μεταξὺ τόπων μεμακρυσμένων, περιορίζουσιν ἐπαισθητῶς τὴν οἰκονομικὴν περιφέρειαν τῆς κρεατίνης καταναλώσεως. Ἐὰν συντρέξωσι καὶ οἱ θρησκευτικοὶ λόγοι, προδήλως αἱ δυσκολίαι ἐπιτείνονται. Ποῖον οὕτως εἶναι τὸ πρὸς τὰς παρατηρήσεις ταύτας ἀντίστοιχον ἐπὶ τῆς κινήσεως τῶν πληθυσμῶν φαινόμενον; Εἶναι ἡ γενικὴ πείρα, ὅτι αἱ πλείονες ἐν τῷ ἐνιαυτῷ συλλήψεις ἀπαντῶνται κατὰ τοὺς μῆνας ἐκείνους, καθ' οὓς ἡ οἰκονομικὴ καὶ θρησκευτικὴ νηστεία ἐργάζεται δραστηριώτερον, χωρὶς νὰ λησμονηθῇ ἐντεῦθεν ἡ ἐπὶ τῆς μεγάλης πρὸ τοῦ Πάσχα νηστείας ἀξιοπαρατήρητος ἐπίσης σύμπτωσις καὶ τῆς ἐαρινῆς περιόδου τοῦ ἐνιαυτοῦ ὥρας, καθ' ἣν ὅλη ἡ φύσις ἀνανεοῦται καὶ ὀργᾷ.

Τὸ θέμα τοῦτο τῆς Καταστατικῆς δεῖται πλείονος ἐρεῦ-

νης οὐχὶ πρὸς βεβαίωσιν ὅτι αἱ ἀξιώσεις τοῦ Ἰωὴλ καὶ τοῦ Παύλου ἦσαν ὅπως οὖν ὑπερβολικαί, ἀλλὰ διότι παρίσταται ἀντίθεσις τις μεταξὺ δύο κεφαλαιωδестάτων νόμων τῆς ἀνθρωπίνης οἰκονομίας. Πῶς! Ὅταν ἡ οἰκονομικὴ ἢ θρησκευτικὴ ἔλλειψις τοῦ κρέατος κατασκευάζει ἀσθενεστέρους τοὺς ἀνθρώπους, καθίστανται οὗτοι δημιουργικώτεροι; . . . Τῇ ἀληθείᾳ εἶναι περίεργος ἡ ἀντίθεσις αὕτη. Ἐξηγεῖται ὁμως ἐκ τῆς λογικῆς παρατηρήσεως, ὅτι ὅσον κατευνάζονται τὰ πάθη, ὅσον πλησιάζει ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν ἀρμονίαν τῆς ἐγκρατείας, τόσον ἐκπληροῖ πληρέστερον τὸν προορισμὸν αὐτοῦ. Ἡ λατρεία τῆς σαρκὸς εἶναι πάντοτε λίαν ἀπατηλὴ· καὶ ἡ κατάχρησις ὄχι χρήσις. Διὰ τοῦτο ἔλεγον καὶ οἱ Ρωμαῖοι: *Abusus non est usus sed corruptela.*

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΟΛΟΓΙΑ

Ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ συγκρίνω τὴν ζωτικότητα τῆς τραπεζικῆς ἐν Ἑλλάδι λειτουργίας πρὸς τὰ σχετικὰ φαινόμενα τῶν μεγάλων ἐν Εὐρώπῃ ὁμοειδῶν, οὕτως εἰπεῖν, πιστωτικῶν καταστημάτων, θὰ ἀπέβλεπον μᾶλλον εἰς τὴν δραστηριότητα τῶν κεφαλαίων ἢ τὸν βαρὺν αὐτῶν ὄγκον. Ἴσως εἶναι φυλετικὴ τοῦτο ἀδυναμία. Ὑποθέτω ἐν τούτοις πάντοτε, ὅτι ἂν ἐν τινι τόπῳ δέκα ἑκατομμύρια κινουῦνται δεκάκις ταχύτερον τῶν ἐν ἑτέρῳ ἑκατὸν ἑκατομμυρίων, ἰδοὺ ὅτι αἱ ὑπηρεσίαι τῶν κεφαλαίων τούτων εἶναι ἀμφοτέρωθεν ἰσοδύναμοι.

Ἐν γένει δὲ ἐντὸς κοινωνίας εἰς πρόοδον ἐργαζομένης τὰ μικρὰ τῶν κεφαλαίων ὁμοιάζουσι τὰ μικρὰ τῶν πλοίων. Ὅπως ταῦτα εἶναι εὐκίνητότερα καὶ εἰσέρχονται εἰς τὰ στενότερα καὶ ἀβαθέστερα τῆς θαλάσσης, οὕτω καὶ τὰ μικρὰ κεφάλαια εἰσχωροῦσι μετ' εὐκολίας ἐνδεικτικῆς εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς βιομηχανίας μέχρι τῶν ἐλαχίστων, οἵτινες ὡς γνωστὸν εἶναι καὶ οἱ πολυπληθέστεροι. Κοινὸς με-

ταπράτης περιστρέφει περί τὸν οικονομικὸν ἄξονά του κατὰ πολὺ δραστηριώτερον τὰς χιλίας αὐτοῦ δραχμᾶς ἢ ὁ πλούσιος κεφαλαιοῦχος τὸ ἑκατομμύριόν του. Δὲν ἐννοῶ ἐντεῦθεν, ὅτι ἡ διακρίνουσα τὴν ρώμην τοῦ οικονομικοῦ πολιτισμοῦ ταχύτης τῆς κυκλοφορίας ἔχει πλείονα δικαιώματα ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῇ ἢ ἐν τῇ Δύσει. Προτίθεμαι ἀπλῶς νὰ ὑποδείξω εὐρύτατον ἐν τῇ ἐθνικῇ οικονομίᾳ ἀπὸ τοῦ κεφαλαίου νόμον, τοῦ ὁποίου τὰ ἐν τῷ ἐπομένῳ πίνακι πορίσματα (31 Δεκεμβρίου 1874) εἶναι ἱκανῶς ἐνδεικτικά.

Τράπεζα	Ἀγγλική λίρ. στ.	Γαλλική φρ.	Ἑλληνική δρ.
Κεφάλαιον	14 553 000	182 500 000	18 000 000
Μεταλλικόν	21 490 000	1 330 962 000	19 087 000
Γραμμάτια	26 140 000	2 540 336 000	39 729 000
Ἀν. λίσμοι	26 500 000	422 944 000	25 924 000
Χαρτοφυλάκιον	21 160 000	809 140 000	24 933 000

Ἀναλόγως πρὸς τὸ κεφάλαιον, ἡ κίνησις τοῦ Γαλλικοῦ χαρτοφυλακίου παρουσιάζει ἀπέναντι τῶν λοιπῶν ὑπερτραπλασίαν ἀνάπτυξιν. Τὴν τελευταίαν θέσιν κατέχει τὸ Ἑλληνικὸν (18 : 21) τὴν δὲ μέσην τὸ Ἀγγλικὸν (14 : 21). Αἱ ἀναλογίαι τοῦ μεταλλικοῦ τῶν Τραπεζῶν πρὸς μὲν τὸ χαρτοφυλάκιον τοῦ ἐμπορίου παριστᾷ τὴν Ἑλληνικὴν ἐποψιν ζωηροτέραν (Ἀγγλική καὶ Γαλλική ὑπὸ τὸ ὄριον τοῦ μεταλλικοῦ, Ἑλληνική ὑπὲρ αὐτὸ κατὰ $\frac{5}{10}$ περίπου ἑκατομ.), πρὸς δὲ τὴν κυκλοφορίαν τῶν τραπεζικῶν γραμματίων παρέχουσι τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὴν Γαλλικὴν Τράπεζαν, ἣτις κυκλοφορεῖ τὸ διπλάσιον σχεδὸν τοῦ μεταλλικοῦ τῆς εἰς γραμμάτια ἀκολούθως ἔρχεται ἡ Ἑλληνική (19 : 39) καὶ κατόπιν ἡ Ἀγγλική (21 : 26).

Ἡ τελευταία ἐννοια δεῖται περαιτέρω ἐρεύνης. Πῶς! Ἐκ προσοχῆς πρὸς τοὺς καιροὺς διατηρεῖ τοιοῦτον εἰς πολύτιμα μέταλλα ὄπλισμόν ἡ Ἀγγλική Τράπεζα, ἢ ἐκ τῆς ἀποταμιευτικῆς τῆς κατ' αὐτὴν ἐμπορικῆς κοινωνίας τάσεως; Ἡ Γαλλική ἀφ' ἑτέρου πρακτικῇ ἐξηγεῖται ἀπὸ διαφορῶν

ἱστορικῶν λόγων, τῶν τελευταίων π. χ. μεγάλων αὐτῆς δαυείων. Ἡ δὲ Ἑλληνικὴ παριστᾷ τὴν ἐξῆς εἰς ἑκατομμύρια ἀνάπτυξιν :

30 Ἰουνίου 1873	μεταλλικόν	14 $\frac{1}{10}$	Τραπεζ. Γραμμάτια	31 $\frac{1}{10}$
31 Δεκεμβρ.	»	20 $\frac{1}{10}$	»	37 $\frac{3}{10}$
30 Ἰουνίου 1874	»	18 $\frac{5}{10}$	»	35 $\frac{1}{10}$
31 Δεκεμβρ.	»	19	»	39 $\frac{7}{10}$

Ἐν τοῖς δυοῖν λοιπῶν ἐτέσι παρατηρεῖται τάσις εἰς ἐλάττωσιν μὲν κατὰ τὸ μεταλλικὸν ἀποταμίευμα εἰς ἀνάπτυξιν δὲ μεταξὺ τῶν σχετικῶν ἑξαμηνιῶν κατὰ τὴν κυκλοφορίαν τῶν τραπεζικῶν γραμματίων. Σημεῖον ὅτι ἀναλόγως ὁ ἡμέτερος πιστωτικὸς μηχανισμὸς δὲν δύναται νὰ παραπονεθῇ ὡς πρὸς τὴν ταχύτητα τῆς κυκλοφορίας, διότι ἰδοὺ ὅτι διὰ μεταλλικοῦ μικροτέρου κινεῖ πλείονα νῦν κεφάλαια. Ὑπολείπεται ἐν πάσῃ περιπτώσει ἢ πρόγνωσις τῶν περιπλοκῶν, ἐν ταῖς ὁποῖαις ἐν ἡμισεῖα τρόπον τινα κρίσει παλαίει, ἀπὸ τινος χρόνου, ἡ ἀνατολικὴ τῆς Αὐστριακῆς Αὐτοκρατορίας χώρα, εἰς ἀπόδειξιν ὅτι τὸ οικονομικὸν πνεῦμα πρέπει πάντοτε νὰ ἐγρηγορῇ.

Οἱ ἀνοικτοὶ λίσμοι ἐν μὲν τῇ Ἀγγλικῇ τραπεζῇ ὑπερβαίνουσι τὴν κυκλοφορίαν τῶν τραπεζικῶν γραμματίων, ἐν δὲ τῇ Ἑλληνικῇ ὑστεροῦσι κατὰ πλεόν τοῦ τρίτου (25 : 39) καὶ ἐν τῇ Γαλλικῇ καταπίπτουσιν ἔτι μᾶλλον, εἰς τὸ ἕκτον (422 : 2 540). Πρόκειται λοιπὸν περὶ διαφορᾶς σπουδαιότητος τῶν τραπεζικῶν συστημάτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸ Γαλλικὸν ἐμπνέει φαίνεται πλείοτερον τὴν ἡμετέραν πρακτικὴν. Ἐν γένει ἡ δι' ἀνοικτῶν λίσμων λειτουργία τῆς πίστεως ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς τραπεζικῆς ἐργασίας. Ὁσον ἡ μέθοδος αὐτῶν τελειοποιεῖται, ἐπὶ τοσοῦτον καὶ αἱ διαστάσεις τῆς πιστωτικῆς κυκλοφορίας εὐρύνονται. Τὸ πνεῦμα τῶν ἐπιχειρήσεων δὲν ἔχει τότε πολυτιμώτερον συνοδοιπόρον εἰς τὸ στάδιον τῶν ἀλληδιαδόχων μεταμορφώσεων αὐτοῦ. Ἀναλόγως δὲ τῶν ἀναγκῶν αὐτοῦ, ἡ πίστις σταθερῶς τὸ παρακολουθεῖ, καὶ συμβαίνει ἐντεῦθεν ὥστε τὸ σωφρόνως διευθυνόμενον ἐργατικὸν ἢ ἐμπορικὸν κατὰ

στημα λίαν σπανίως, ἂν ὄχι οὐδέποτε, δύναται νὰ ὑποστῇ τὸ ἐπίσης ἀλέθριον πάθημα τῶν ἀποξηραιομένων ἢ λιμναζόντων ἀγρῶν.

Ἡ πρὸς τὰ δάνεια τῆς ἐπικρατείας σχέσις τῶν ἐν λόγῳ Τραπεζῶν παριστᾷ τὴν ἐξῆς ἀνάπτυξιν. Ἀγγλική (24 Δεκεμβρ. 1874) 27 879 515 λ. στ. Γαλλική (31 Δεκεμβρ.) 1 114 776 873 φρ. Ἑλληνική (31 Δεκεμβρ.) 18 811 520 δρ. Ἐὰν τοὺς ἀριθμοὺς τούτους συνδυάσωμεν πρὸς τὰ σύγχρονα φαινόμενα τῆς κυκλοφορίας τῶν τραπεζικῶν γραμματίων, ἐξάγομεν ὅτι ὁ δημόσιος θησαυρὸς ἐν Ἀγγλίᾳ μὲν ἐδανείσθη πλείονα τῆς ὅσης ἐχορήγησεν εἰς προνομιούχα γραμμάτια πίστεως (25 813 775 λ. στ. τῆ 24 Δεκεμβρ.), ἐν Γαλλίᾳ δὲ καὶ ἐν Ἑλλάδι ὀλιγώτερα τοῦ ἡμίσεος ταύτης (ιδ. πίνακα). Πρέπει ἐν τούτοις νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ ἀντιθέσει μεταξὺ τοῦ Ἀγγλικοῦ καὶ τοῦ Γαλλικοῦ συστήματος οὐ μικρὰν ἐξασκεῖ ἐπιρροὴν τὸ ἐκ τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς Ἀγγλικῆς Τραπεζῆς πάγιον πρὸς αὐτὴν χρέος τῆς ἐπικρατείας, ἀναβαῖνον εἰς 11 015 100 λ. στ.

Ἄλλ' ἐκ τοῦ μέρους τούτου προβαίνει ζήτημα εὐρύτατον, τοῦ ὁποίου ἡ μελέτη ἰδιαίτερον ἀπαιτεῖ χρόνον, καίτοι ἀσυζητῆ ὁ Ἑλλήν νομοθέτης τοῦ 1874 ἐπέτρεψεν τὴν ἀντιπροσώπευσιν τοῦ ἡμίσεος τῶν πέραν τοῦ μεταλλικοῦ γραμματίων τῆς Ἑθν. Τραπεζῆς διὰ χρεωγράφων τῆς Κυβερνήσεως. Ἐπρεπεν ἀναλόγως νὰ εἰσάξῃ καὶ τὸ ἥμισυ τῆς ἐν Ἀγγλίᾳ προϋποθέσεως, ἣτις καλεῖται μὲν ἐκεῖ stability, εἶναι δὲ ἡ πολιτικὴ μονιμότης.

ΧΡΟΝΙΚΑ.

—

Αἱ οἰκονομικαὶ τοῦ ἔθνους τύχαι εἶναι ἀχώριστοι ἀπὸ τῶν πολιτικῶν. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀνοίγουσιν ἐκ νέου αἱ θύραι τῆς Βουλῆς. "Ὅσοι πιστοί... Μὴ τις τῶν κατηγουμένων . . . Μένει νὰ ἴδωμεν ποῦ οἱ πρόμαχοι τοῦ πολιτεύματος.

— Ἐὰν ἀπεχώρησαν ἐκ πείσματος παιδικῶ, ἡ διελθοῦσα καρδία τοῦ χειμῶνος ἐψύχρανε τὸ πάθος. Ἐὰν ἐκ σχεδίου ἀνδρικοῦ: ὁ ἐπιμείνας μέχρι τέλους σωθῆσεται. Μήπως ἡ ἐλευθερία δίδεται ἐξ ἐλεημοσύνης; Τὸ μέγα ζήτημα εἶναι, ἂν μετὰ τόσους ἀγῶνας ὁ τόπος θὰ ζήσῃ συνταγματικῶς ἢ αὐτοκρατορικῶς.

Ἐν Ἀθήναις, 2 Μαρτίου 1875.